

ЮРІЙ
КОСАЧ

ОБЛОГА

ЮРІЙ КОСАЧ

ОБЛОГА

ДРАМАТИЧНА
ПОЕМА

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО
КРАКІВ   1943   ЛЬВІВ

Оформлення: М. Левицький.

Всі права, зокрема постанов
у театрі, застережені.

Вперше виставив „Облогу“
Оперний Театр у Львові
25. 2. 1943.

Друкарня
Української Академії Наук
Львів, Постгасес 11.
223 — КZ. 40431.

Світлиця в господі архітектора Карля Дольче. Це перехідна кімната, що слугує для відпочинку, для гостей. Обабіч двері в дальші світлиці, просто — вихід на терасу, що її колони оплетені плющем і диким виноградом. За балюстрадою сад і левада в золоті осінньої листви. Статуя Артеміди-Діяни тане в присмерковій синеві. А місто в облозі. Щораз гуркотять гармати, і далекі випали обдають небо лиховісною, малиновою загравою. В сутінку сторожко дрімає замок з зубчастими бастіонами, зза листви виринає каплиця св. Флоріана — твір Карля Дольче. Але спроколову, поки надходить ніч, все сповиває присмерк, і лиш заграва облоги осяює зариси будівель міста. Сполох б'ють раз-у-раз: це горять передмістя. Із каплиці линуть звуки органів і сумотивий спів черниць.

Тераса господи Дольче виложене шахівницею долівки. Декілька крісел, стілець для гри в шахи, пульт до читання. Від полум'я свіч оживають портрети вдовж стіни і золотіють кучері аморів, різьблених на карнізі. Господа королівського інженера Дольче будована не наосліп, затишна, добротна.

На сцені:

Архітектор КАРЛЬО ДОЛЬЧЕ. Це літній чоловік, із сивиною на чорному кучері. Дебелій, пузулуватий — любить життя і вміє жити. Палкий, непостійний, раптовий, любить іноді поглузувати, але в праці поважний і зосереджений, ходить у чорному італійському вбранні в барвними вставками. Кохає свій дім, своє ремесло, свою дружину. Легко запалюється й захоплюється, але й швидко потахає, щоб за мить знов захопитись. Має нахил до посміху.

але війна його гнобить і обезкрилює.

ЯНУШ БЕРБЕЦЬКИЙ — його учень, поляк із шляхтичів. Це похмурий, скритий чоловік. Зовнішньо перейняв манери свого вчителя: на ньому гарний чужоземний одяг, його кучері старанно розчісані, він говорить увічливо; іноді надто ввічливо, дбайливо, і ніхто не розгадає, що він гадає собі насправжки. Його хода котяча, підступна, влеслива, а проте невідомо, що тайт у собі ця захована в собі натура.

БЕАТРІЧЕ, дружина Карля Дольче. Італійка, великої, проте дещо холодної краси. Найцікавіший у неї усміх: в ньому багато таємниці. А очі, що здебільша видаються погаслими, байдужими, буває, іноді займаються несподіваним, дивним вогнем. Крові свої вірна вона. Beатріче й під цими сузір'ями цвіте красунею-римлянкою. До дружня поблажлива, до Berbeцького неуважна. Може й не тут вона думками, не в цій господі. Її шати пишні, преображені. Немов би й не було війни — так зодяглася Beатріче: її волосся старанно *ложене*, мерехтять смарагди, золото й перли. Та бо й очі її спалахують від марева облоги.

ЯВА I.

Беатріче, Дольче, Бербецький.

БЕАТРІЧЕ

(сидячи в кріслі, немов до себе)

І ще один минув суворий день
Та в безвість канув. Ніч надходить звільна,
Така непевна і лиха. Ця нить
Життя ввірватись може ще сьогодні.
В облозі жити — наче в домовині,
Кругом молільниці, голодні, трупи,
А на каміннях кров....

БЕРБЕЦЬКИЙ

Учора мури знов
Домінікани покропили. Вдень
Несли святу Праматір Обдаховську;

БЕАТРІЧЕ

Молитва залишилася ще нам,
Та чи вона врятує наше місто?

БЕРБЕЦЬКИЙ

Говорять, що гармати заніміють:
Немає пороху. Немає хліба.
Бійці знесилені, а відсіч не надходить.
Проте тут прапор здачі не замає!

ДОЛЬЧЕ

На брамі головній я був сьогодні,
Зі сходу, наче мурашва, татари,
А козаків не злічиш — море їх!..

БЕРБЕЦЬКИЙ

Їх хмари, вперті, буревісні хмари
Ідуть навалою, нестримно йдуть...

ДОЛЬЧЕ

Посіяв бурю — жне крицевий лан
Злий демон України, той Хмельницький!..

БЕРБЕЦЬКИЙ

Він викликав потвору — силу степу,
Приборкану, покірну, як здавалось,
І бунту полум'я роздмухав, характерник.
Річносполиту нашу захистав...

ДОЛЬЧЕ

О, клятий віку Марса: на Мадонну —
Пощо мені ця чара — я не знаю!

Підмовив біс мене в цей дикий край
З солодкої Італії прибути.
Чи ж маю пити пиво, що його
Мої пани вельможні наварили?
Мертвотна цвіль мої вкриває пляни;
У цей непевний, ворохобний час
Ніхто каплиць ні замків не буде,
Доходи не такі, та ще й третини
Щодня за марне це буття...

До ката

Здалось таке життя!...

БЕРБЕЦЬКИЙ

Мій любий майстре,
Не гнівайся на цей гостинний край;
Життя хороше знати. Служили
Тобі пани, гетьманы, королі...

ДОЛЬЧЕ

Чи я їм не служив? В однім цім місті
Моїх будинків безліч! Всю Волинь
Я прикрашав чимало літ. А Львів?
А Ярослав? Уся Червона Русь
Завдячує мені чарівність ліній...

БЕАТРІЧЕ

(глузливо)
Дарма, іде Хмельницький, він зрівняє
Твої каплиці й замки із землею.

БЕРБЕЦЬКИЙ

Покара Божа! За гріхи чиї
В такій нарузі маєstat Корони?..

ДОЛЬЧЕ

Мені нема до того діла. Я
Політик кепський був і буду завжди.
Служу тому, хто платить — от і все.
Мистецтво в світі цьому вічне єсть,
Життя ж царів коротке, вмруті і так,
Проте собори незрушені ті,
Що ми їх будували заповзято
Струнчітимуть повік. Бо гордий камінь
Твердіший за людину. Вічний він!

БЕРБЕЦЬКИЙ

Князі потрібні. Каменю соборів
Вони боронять силою мечів.
У тіні їх живе і творить майстер.
Князями нехтувати не годиться,
Бо як орда, мов хуртовина, прийде,
Потопчутъ коні полотно картин,
Вогонь лизатиме твої вітражі. Що їм

- З твого мистецтва, із чарівних ліній
 Ватагам цим — напасникам із Сходу?...
 (Вибухи бомб; кожного разу, коли десь падає, влучаючи,
 козацька бомба, Дольче здригається і метушиться).
- ДОЛЬЧЕ** (затикає вуха)
 Чи чуєте? Цієї ночі знову
 Вони нам не дадуть спокою, кляті...
- БЕРБЕЦЬКИЙ** Проклятий Хмель гармату при гарматі
 Поставив. Надаремно! Й сатана
 Фортеці цеї не здобуде з Хмелем!
- БЕАТРІЧЕ** Гадаєте, шановний пане? Бар,
 Каразали теж, не легко добувати,
 Проте Хмельницький бурею прийшов,
 Побачив і добув. Панам тутешнім
 Не мірятись з Хмельницьким...
- БЕРБЕЦЬКИЙ** Справді, пані?
- БЕАТРІЧЕ** Він з тих, що родяться в сузір'ях гордих,
 З відважних полководців та вождів.
 Згадайте! Тричі він у пень розбив
 Коронне військо, взяв у бран гетьманів
 І йде, торочить легіони, штурмом
 Бере твердині. Ні — це не бунтар!..
- ДОЛЬЧЕ** Розбійник, ланець, ворохобник, лотр!
- БЕРБЕЦЬКИЙ** Скверниш уста свої, шановна пані,
 Хваливші звіра, що залізо кліті
 Зубами згриз і вирвався на волю.
- ДОЛЬЧЕ** Жіночий розум це — Бербедський, курам сміх;
 Послухай ще — вона вже наговорить...
- БЕАТРІЧЕ** І в ворога цінити треба велич.
 (задумано)
- Хмельницький дивував мене давно.
 Колись, не знаю, — сон це був чи привид:
 Суворий воїн в римському шоломі
 Мені привидівся. Його обличчя
 Було бліде, мов блискавка. Уста
 Були рішучістю затиснуті, а очі
 Глибокі сяли зáгравою бурі.
 Це Цезар — хтось прошепотів за мною.
- ДОЛЬЧЕ** Мадонно, що верзе оця дитина?
 Як? Бунтівник у цезарській пурпурі?

- БЕРБЕЦЬКИЙ** Не говори цього при інших, пані.
 Схизматика звеличувати — гріх.
 В недобрий час ще хтось із нерозумних
 Подумає, що держиш за Хмельницьким...
- БЕАТРІЧЕ** Буває мить, жалкую, що не мужем
 Мені судилося бути ... Może це
 Одвічний Рим мене суворо кличе
 Я — римлянка: загублені в віках
 Проконсулі мені шепочуть владно
 Легенди про походи й перемоги...
 Квадриги в чвалі... Мають легіонів
 Знаки відважні. Вихор донесе
 Наказ вожда — і пломеніє серце...
- ДОЛЬЧЕ** (підходить до неї заклопотано)
 Дитину нерозумна! Мабуть ти
 У владі змор замучилася зовсім.
- БЕРБЕЦЬКИЙ** (насміхаючись)
 Козачку маєш, майstre, в себе, в домі.
 (Беатріче підводиться, іде до кружганку, біля статуї Артеміди зупиняється і глядить на пожежу. Дольче сумно хитає головою, дивлячись на неї. Бербецький увесь час не зводить з неї очей. Чутно здалека сумний спів чердів, сполох дзвонів. Бербецький не зводить з неї очей).
- ДОЛЬЧЕ** Відбито штурм сьогодні, як і вчора.
 Та сили не стає вже оборонцям,
 Що нас чекає?
- БЕРБЕЦЬКИЙ** Нас? Надія в Бозі.
 Він не попустить, щоб схизматики
 Змогли цей захист Діви потаньбити.
 Терпи, майstre добрий, мужнім будь
 І вір Річпоспілітій!...
- ДОЛЬЧЕ** Доле зла!
 Мені Хмельницький знівечив життя.
 Бо ж Вишневецький храм новий почати
 Збирався цього року. Доручав
 В Крем'янці замок відновляти пишно
 Мені на спілку з італійським майстром,
 Дель Аквою Бернардом на імення.
 Та все пішло на марно. Я тремчу,
 Благую Бога рятуватъ з халепи
 Мене, дружину та майно — важкий
 Дорібок літ моїх...

БЕАТРІЧЕ

(обернувшись)

Здається, з Риму

Дель Аква слав проєкти Ліонарда
Літальної машини й корабля,
Що під водою плавати уміє...

ДОЛЬЧЕ

Егеж, кохана, він, — мессір дель Аква.
Його не знат я ввічі, та листи
Мені він славувачливі й хороши;
Листами чарував мене дель Аква,
Вони були без заздрості й пихи:
Так нас пошанна здалека з'єднала.
Знайшов я не суперника у нім,
А друга. Як мене пан Вишневецький
Спитав з котрим я земляком бажав би
Святиню ставити — вказав я на дель Акву
Та на Бербецького — мене ти знаєш,
(до Бербецького, обняв його)

З тобою славу я ділю давно.
Ти друг, дорадник мій і вчитель пильний;
Коли б, вмираючи, я мав сказати
Хто діло завершить моє повинен,
Я маю відповідь одну — Бербецький.
Для тебе навстіж розкривав я двері
В моєму домі нам ти не чужим,
А дорогим був, жданим другом завжди.....

БЕРБЕЦЬКИЙ

Незмірно тішусь ласкою твоєю.
Дель Акву знаю й я давно. І славить
Його Італія, хоч молодий він віком.

БЕАТРІЧЕ

Це він недавно будував у Римі
Незрівняну каплицю Вознесення.

ДОЛЬЧЕ

Яка веселка ліній! Гра різьби!
Подумати, що цей тонкий мистець
Попав у руки варварам, Мадонно!..

БЕАТРІЧЕ

Так як це?

Вишневецькому на листа
Він відповів прихильно. З Риму він
Давно вже виїхав, однак застряг в дорозі
Через ребелію козацьку.

БЕРБЕЦЬКИЙ

Всі дороги

Бунтар Хмельницький у руках тримає
В Червоній Русі, ген, аж до Льви-граду...

- ДОЛЬЧЕ** Попав в полон, чи може не живе
Земляк дель Аква. Доле, доле злая!..
Бербецький, я піду, — нема спокою...
- БЕРБЕЦЬКИЙ** А я ще обіцяв читати пані
Одну главу з Торквата Тасса, правда?
- ДОЛЬЧЕ** Читай, Бербецький, друже. В ніч таку
Лише поезія нас покріпити може.
Свята Мадонно! Ось краса мистецтва!
У хуртовині лютій вірш дзвінкий
Потіхою нам неземною стане.
Читай, Бербецький, розважай дружину.
Мені ж пересихати стало горло
Від часу, як отої мушкетний дим
Обкурює нам мури цього міста
О, доле, доле, зла!..
- (відходить).

ЯВА II.

- БЕАТРІЧЕ** Бербецький, Beatrіche.
(минаючи статую, надходить біжче)
- Нудьга, нудьга... Цей спів черниць... Сполόх цей...
Коли б прийшла нарешті хуртовина!
Її не відвернути молитвами...
- БЕРБЕЦЬКИЙ** Зневірилась? Чи Бог не наш?
- БЕАТРІЧЕ** Гадаю
Він Бог того, хто смілий і раптовний.
- БЕРБЕЦЬКИЙ** Чудна ж душа твоя, химерна пані.
- БЕАТРІЧЕ** Її ще не збагнув ніхто ніколи.
- БЕРБЕЦЬКИЙ** Не дармо зве дитиною тебе
Твій добрий дружень! Вічно ти така —
З химерами і примхами...
- БЕАТРІЧЕ** Не знаю, —
Такою завжди я була. У Римі
Цуралась я забав, а мова нені
Була мені любіша над усе!
Це розповідь була про давні дива
Про бій із сараценами, про подвиг,
Про лицарів, що вірні обітницям,
Про нерозkvітлу троянду милування.

А потім в батьковій бібліотеці
Старі романі брала я з полиць,
Читала потайки їх. І мені
Були ті друзями, хто смів і загибав...
Я часто, вийшовши на шлях вечірній.
З Таренту лицаря ждала. Самотній
Та з серцем огняним мене він взяв би,
І з ним пішла б я ген, за обрії;
Або ж при виході із древнього собору
Здавалось, бачила я дивну тінь
Чезаре Борджія. То знов Савонароля —
Що кликав люд, у сутінку ввижався.
О, Христе! Скільки мрій було в химерній!..

БЕРБЕЦЬКИЙ Тимчасом — верх взяло таки життя,
Узяв тебе не лицар — Карльо Дольче...

БЕАТРІЧЕ Чи це жага так груди рве невпинно,
Чи мучить біс, та намовля на гріх...

БЕРБЕЦЬКИЙ Ось так і я із дня на день палаю, —
Любов мені, мов кат...

БЕАТРІЧЕ (знуджено)
А ти все про одне...

БЕРБЕЦЬКИЙ Здавалося, що легше стане, як
Відкрию тайну тих смажних років.
А ти смієшся все...

БЕАТРІЧЕ Або ж не сміх?..
Панянок стільки-стільки навколо
Цвіте, мої мак, а ти, немов на глум,
Задумав закохатись в жінці Дольче —
Учителя й добродія свого!..
А той не знає, називає другом
І найлюбішим спільником своїм...
Отой мій дружень — недотепа щирий —
В засліпленні готовий ще, бува,
Із приязні жону свою Беату
(сміється щиро)

Тобі в алькову привести колись.
Обидва ви однакові... Нудні...

БЕРБЕЦЬКИЙ Невже ніколи, пані, ти не знала, .
Що я тебе так пристрасно кохаю?

БЕАТРІЧЕ Ти був мені, як завжди, учнем Дольче.

- БЕРБЕЦЬКИЙ** І полу^{м'я} оте, що ним палаю,
Ніколи іскорки в тобі не запалило?..
- БЕАТРІЧЕ** Вмирає іскра в льоті. Я — лиш попіл...
- БЕРБЕЦЬКИЙ** Я, рук торкаючись твоїх чи шат, блюзнірив,
Блюзнірю і тепер. Життя мое — де ти...
Ти, мов зоря, мені упала в душу, —
Черства була душа і спалахнула вмить,
Життя осяялось тобою. Мов пожежа
Були маріння ці...
- БЕАТРІЧЕ** І ти горів?..
- БЕРБЕЦЬКИЙ** Я, рук торкаючись твоїх чи шат, блюзнірив,
Слід стіп твоїх ладен я цілувати,
Я вмерти біля тебе вмить охочий;
Коли надійдеш, глянеш, я здригаюсь...
Я серцеві наказував мовчати!
Ти віриш, плакав я, і сам себе жалів,
І кляв тебе, і вже відходив геть,
Світ за очі, щоб лиш тебе не знати.
Вертався — й муки починалися знов.
Одне знаття, що інший хтось тебе
Цілує палко, обіймає, пестить,
Шпигало, мов стилетом. Душу б я
Продав самому чортові у пеклі,
Щоб усміх твій побачити ласкавий!..
О, пані, вір, я раб нікчемний твій...
Наказуй! Кинем місто й цю гостину!..
Я дужий, мов хижак, — не пропаду,
Я знаю сам — в майстерності сьогодні
Я кращий ніж твій Дольче. Я ж робив
За нього пляни, виправляв нераз
Його роботу. Підемо у світ!..
Ти знаєш добре: архітект, — поет!
Він лицарем, він капітаном буде;
За море попливем, де вічне літо,
В гаї Чіпанго, в Індію далеку...
Або в Італії твоїй одвічній,
Під небом лязуровим і важким,
Ти житимеш у сонячнім дозвіллі...
Скажи лиш слово і наказуй, пані,
Моя причинна, божеська Беато!..
- БЕАТРІЧЕ** (мов би зовсім не слухала, пробудивши^{ся}, знехотя)
Мені, здається, звечері сьогодні
Торквата Тасса мали ми читати?

БЕРБЕЦЬКИЙ (закривши лице долонями)
Усе глузуєш ти — немилосердна...

БЕАТРІЧЕ А втім година пізня... б'є на башті
І змовкли вже гармати козаків...

БЕРБЕЦЬКИЙ Beato, пані слово хоч скажи!

БЕАТРІЧЕ Сказала я, ніколи, ні і ні!
Жалію я тебе, химерний мій Бербецький!
(лагідніше)

Ти мучишся, мій неслухняний хлопче,
Та що з того? Скажи ж, чи милосердя
Любов кому заступить?..

БЕРБЕЦЬКИЙ Краще смерть...

БЕАТРІЧЕ Не треба! Йди та відпочинь собі.
Іди, Бербецький, майстра пошукай,
Пора йому спочити. Він чомусь
Почав частенько заглядати в келих...

БЕРБЕЦЬКИЙ Покірно слухаю, шановна пані...
(відходить).

ЯВА III.

Бербецький пішов. Беатрічے залишається сама; сидить задумана, усміхнена у кріслі; взяла, залишну Бербецьким, книжку Тасса і перегортає її, читаючи навмання. Вона не завважує, як ТИМІШ ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ виринув із теміні, перескочив балюстраду кружганку і стоїть у світлиці.

ТИМІШ ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ: невисокий, кремезний юнак з чорнявим вусом, відкритим, ясним лицем; подібний до батька, має таке саме міцне, квадратне підборіддя, орлиний ніс та брови, що збігаються над глибокими, гострими очима. На вустах завжди грає посміх. Він повен сили і радості, кипить увесь, а з раптових рухів і швидких кидів голови видно, що він народжений панувати, він — воїн, іноді пусті розмови і перебування в світлиці його нудять, так і видно, що війна і рух — його стихія. Проте іноді засоромлюється, паленіє, його руки стають незграбні, особливо в поводженні з Беатрічے. На ньому драгунський одяг: він без шапки, в легкому шкурятиному колеті, підперезаний широким поясом, де застромлені два пістолі й кинжал, на ногах високі, рейтарські чоботи.

Хвилину він стоїть непевний, розглядаючись. Рука на пістолі. Мимохіть Беатрічے відчула, що хтось є в кімнаті, крім неї.

БЕАТРІЧЕ (зірвавшись)

Ти хто такий, юначе невідомий?..

ТИМІШ Даруй, прегарна пані, що нежданно
І в пізній час сюди приходжу...

БЕАТРІЧЕ Хто ти?
Скажи негайно, бо людей покличу.

- ТИМІШ І не гадай, ніхто не сміє знати,
Що я є тут...
- БЕАТРІЧЕ Ти розбішака, ланець? —
(кидається до дверей)
- Вночі без злой думки не приходять.
(заступає їй дорогу, добувши пістоля)
- ТИМІШ Ні кроку далі! Чи життя тобі
Не міле, люба пані?..
- БЕАТРІЧЕ Ти пістоля
Сховай свого, бо смерти не боюся.
Хто ти такий, скажи мені, нарешті.
(ховає пістоля)
- ТИМІШ Невже питаютъ нетлю й кажана,
Що залітають на вогонь в кімнату,
Звідкіль вони?..
- БЕАТРІЧЕ Я кажанів — отих
Провісників нещастя, не терплю.
- ТИМІШ Та іноді й кажан приносить щастя.
Не важу я бо на життя твоє,
На честь твою чи на маєток твій.
Скажи найперше; чий це буде дім?
- БЕАТРІЧЕ Це Карля Дольче дім, що інженером
У городі оцьому здавна служить.
- ТИМІШ Виходить, добре трапив. Це гаразд!
Шукав ти цього дому? Звідкіля
Ти знаєш архітектора Карля Дольче?
- БЕАТРІЧЕ В Італії, в Короні, в Україні
Відоме всім його ім'я і твори.
- ТИМІШ Ти був в Італії? Бо я по мові
Сказала б ти тосканець...
- БЕАТРІЧЕ Ні, проте
Ще досі сною за синім небом Риму.
- БЕАТРІЧЕ Мене також ти знаєш? — Беатріче?
Розповідали про красуню; твій
Портрет я бачив, та маляр віддати
Не вмів краси твоєї...
- БЕАТРІЧЕ Дивно, справді.
Коли ти гість — чому приходиш так:
У темну ніч, немов харциз чи злодій,

- Немов Хмельницький, що містá кільцем
Своїх полків оточує неподалік.
Хмельницький і для тебе ворог?
Він
- Забрав нам мир життя. Мистецтво ніжне
Хижадськими ватагами рочавив
І сіє бурю скрізь...
- ТАРИШ
БЕАТРІЧЕ
- Осяє небо чорне.
- Ти, як бачу,
З Хмельницьким зáодно, сказала б — друг...
- ТАРИШ
БЕАТРІЧЕ
- Не заховаю я цього від тебе.
Приходжу звідтіля, із того боку,
Із табору козацького...
- БЕАТРІЧЕ
- Нещасний!
Ти граєшся з вогнем. Та ж тут кругом
Твої неподалік вороги, подумай!
- ТАРИШ
БЕАТРІЧЕ
- Приходжу я від земляка дель Акви
У дім шановний архітекта Дольче.
Він просить захистити друга.
- БЕАТРІЧЕ
- Де він?
Той архітект дель Аква?
- ВІН
Проте сюди прибуде. Всіх робіт
Публічних він у Львові керівник,
Наставлений володарем...
- БЕАТРІЧЕ
- Яким?
- ТАРИШ
БЕАТРІЧЕ
- У мене він один: Богдан Хмельницький.
Дель Аква у Хмельницького? І він
Не ув'язнів, не вбив його?..
- ТАРИШ
- Смієшся?
Козацький гетьман всіх мистців шанує.
Дель Аква радо перейшов на службу.
- БЕАТРІЧЕ
- А говорили, що Хмельницький гірший
Від вárвара — він єсть дітей малих...
- ТАРИШ
БЕАТРІЧЕ
- Брехали вороги! Богдан читає
В дозвіллі залюбки Овідія й Петrarку...
А все ж таки, мій дружень, Карльо Дольче,
Цьому ніколи не повірить. Втім

Не сміє він довідатись про тебе,
Про те, звідкіль ідеш і хто ти, чуєш?
Він з усіма Хмельницького вважає
Драбантом чортовим...

ТИМИШ

Але не ти!..

БЕАТРІЧЕ

Не знаю... Як же ти посмів, юначе
Сюди прийти, сюди в ворожий табір?
Якби дізнались поляки, тебе
Живцем закатували б, як учора,
Привівши з вилашки кількох козацьких джур,
Смалили їх, на паль їх настромили...

ТИМИШ

То що ж?! Я люльку закурю на палі,
Щоб ти лишень мені вогню подала,
І вмру, на тебе глядячи, ласкова.

БЕАТРІЧЕ

Хоробрий ти!.. Усе ж людей покличу.

ТИМИШ

О, ні, не смітимеш, ласкова...

(айде за нею)

А чому?

БЕАТРІЧЕ

Ти зрадою не можеш жити. В зорі
Твоїм шляхетністю...

БЕАТРІЧЕ

Hi, не вір моїм
Очам!

ТИМИШ

Та хочу вірити, і вірю...

БЕАТРІЧЕ

Ти легковірний і чудний.

ТИМИШ

Не завжди.

Тобі я все повірив би.

Невже?

БЕАТРІЧЕ

Такі, як ти шляхетністю багаті.

ТИМИШ

Я чую голоси... Стривай... Це варта!

(Виштовхує Тимоша у двері ліворуч, в алькову. Сама скоплює книжечку Тасса і наче молиться).

ЯВА IV.

(Крізь кружанок входить острим кроком ОФІЦЕР із драгунами замкової залоги. Він вітає Беатріче й озирається довкруги).

ОФІЦЕР

Даруй мені, шановна пані Дольче,
Що так непроханий опівночі приходжу.

БЕАТРІЧЕ

В чім річ, хоробрий воїн, скажи?..

- ОФІЦЕР** Завважено на мурах із бійниці,
 Як там у закуті, де чорна брама
 До мурів припадає й творить вилом,
 Якийсь харциз, змиливши наші чати,
 Драбиною на мури виліз. Там він
 Кинжалом заколов драгуна. Пана ж
 Домбровського із княжого почту
 Його ж шаблюкою посік. Счинився крик...
 Бійці ударили з мушкетів. Не попали.
 Харциз, ховаючись у теміні, зіскочив
 Із мурів. Ніч допомогла — утік він.
 Ми знаємо — Хмельницький посилає
 Нера з шпіонів. Цей був небезпечний.
 Шукаємо його і знайдем. Чи бува,
 Не бачила збігця ти, гарна пані?..
- БЕАТРІЧЕ** Молилася я до Пресвятої Діви,
 Щоб захистила місто від навали.
 Не бачила нікого я й не чула.
 Ніхто не йшов сюди...
- ОФІЦЕР** Як так, пробач.
 Харциз сидить в садах замкових, мабуть.
 Здорова будь, моя прекрасна пані...
БЕАТРІЧЕ Із Богом, лицарю. Та бийте харцизяк!
- ОФІЦЕР** Про те подбаємо. Та чорт допомагає
 Лихій орді Хмельницького...
 (Відходить; Беатріче дивиться йому вслід; як тільки втихи
 кроки вояків, виводить Тимоша із сковища. Пронизливо
 дивиться на нього. Ще не відомо, що гадає. Не то захват
 в її очах, не то суворість).
- ТИМИШ** О, пані!
 Як дякувати маю за рятунок?
- БЕАТРІЧЕ** Облиш мене. Іди — звідкіль прийшов.
- ТИМИШ** Коли я вже прийшов, не швидко вийду...
 (Заклопотаний чимось, бере свічник, що палакотить свічками,
 і підходить до кружганку. Підносить і опускає свічника —
 це мабуть гасло. Беатріче прожогом вириває йому свічника
 з рук, він відступає збентежено).
- БЕАТРІЧЕ** Що це таке, нікчемний? Може гасло?
 Кому ти подавав цей знак лихий?..
- ТИМИШ** Тому, хто зáодно зі мною прагне
 Служити бáтьківщині — гасло вірних...

- БЕАТРІЧЕ   І ти відважився в приявности моїй
                                  Свої зрадливі пляни тут снувати?
                                  Іди звідсіль!..
- ТИМІШ   Охоче, та не можу...
 БЕАТРІЧЕ   Скажи чому, нещасний?..
 ТИМІШ   Слухай, пані,
                                  Тут бути мушу — обов'язок мій.
                                  Ми у війні з ляхами — ти ж чужинка,
                                  І не тобі встравати в наші спори...
 БЕАТРІЧЕ   Люблю це місто тихе, і не видам
                                  Його я ворогам.
- ТИМІШ   А ворог де?..
 БЕАТРІЧЕ   За мурами, отам в лісах, на луках...
 ТИМІШ   Говориш — і сама собі не віриш,
                                  В лісах отам, за мурами зібралось
                                  Усе нове, що буйне й молоде,
                                  А тут лиши пліснява, гниття, мертвота.
                                  Весні, що йде, чи станеш на дорозі?
                                  Хто ворот твій? Життя, чи смерть німа?
                                  Свобідний люд — чи пригорща тиранів?..
- БЕАТРІЧЕ   Із тих походжу я, що підіймали
                                  За волю зброю. Коля де Рієнці,
                                  Трибун народний Риму — предок мій.
                                  Дочка чи син Італії ніколи
                                  Ще не ставали за ярмо тиранів.
- ТИМІШ   Чого ж сьогодні, римлянко, стаєш ти?
 БЕАТРІЧЕ   Не знала я, що на прапóрах ваших
                                  Свободи гасло...
- ТИМІШ   На сторіччя раз
                                  Народ підводиться, святу хапає зброю,
                                  Мов вал морський, клекоче гнів його,
                                  Немов вулькан, спалахує рішучість
                                  Його вождів. Додолу, геть ярмо!..
                                  Загарбникам, гнобителям, тиранам —
                                  Відважні легії жбуруляють гордий виклик,
                                  І вже гримить залізна ріка
                                  Народного повстання. Із снагою
                                  Йдуть месники до зір — до перемог,
                                  І там рубіж тій повіді вогненний,
                                  Де ворог смерть вихаркує свою...

БЕАТРІЧЕ Твоя велика віра...
ТИМІШ Постривай,
Тут важиться непевна доля друзів —
Я мушу гасло їм подати тричі...
БЕАТРІЧЕ Запізно. Чую кроки.., Обережно!..

ЯВА V.

(Виходять ДОЛЬЧЕ і БЕРБЕЦЬКИЙ, розмовляючи. Спочатку не завважують Тимоша. Beatrіche обмірковує становище і вмить ясніє, зважившись).

ДОЛЬЧЕ Сиділи ми з Бербецьким у їдалні,
Та закортіло знов тебе, Beato,
Побачити... Не спіться щось, тривожно,
Щоб штурму знов не почали харцизи.
(завваживши Тимоша)

Хто це такий, моя дружино вірна?..

(Бербецький пильно дивиться на козака. Дольче отетерів. Тиміш, суворо дивлячись на них, поклав руку на пістоля)

БЕАТРІЧЕ Тут несподіванка тебе чекала, Карльо,
Ти привітай твого і мого гостя...
Прибув він тільки що в твою господу...
ДОЛЬЧЕ Я не второпаю, скажи но, хто це?..
БЕАТРІЧЕ (загадково посміхаючись, інтригуючи)

Це той, кого ти ждеш, і то від давна.

(загнанувши)

Чи може бути?..

(біжить до Тимоша)

Ти це, друже, справді?

(Тиміш зовсім не розуміє про що йде. Відступає, все так само понуро дивиться з-під лоба)

БЕАТРІЧЕ Домінічі дель Аква, архітект?

БЕАТРІЧЕ А інший хто ж? Вітайтесь, мессіри, —
Чому ви стали...

(Тиміш, зрозумівши у чому річ, посміхається, але все ще не знає, що йому робити. Запитливо дивиться на Beatrіche, вагається, чи грati йому цю гру)

ТИМІШ (уклоняючись)

Привіт тобі, шановний пане Дольче...

БЕРБЕЦЬКИЙ Я не збагну ніяк, яким це чином
Сіньор дель Аква зміг аж ген зі Львова
Сюди дібрatisь, в місто це в облозі?

- БЕАТРІЧЕ** Продерся він, немов герой, крізь чати
Козацьку варту обдурив, жовнірам
На брамі кинув гасло, і тепер
Між нами він.
- БЕРБЕЦЬКИЙ** Он як? Бувають, справді,
Відважні люди навіть між мистцями...
- ДОЛЬЧЕ** Домінічі дель Аква, ну ж в обійми!..
(Обіймає Тимоша, потрясає йому руки і вже не пускає
від себе).
- Яка мені святкова ця хвилина!**
- ТИМИШ** Тебе вітаю щиро, майстре Дольче!..
(Він ще не зовсім увійшов у свою роль і все ще ніяково
дивиться на Беатріче, немов шукає в неї допомоги).
- БЕРБЕЦЬКИЙ** Проте, який нечуваний випадок!..
(Підзирливо і непевно дивиться на Тимоша).
- ДОЛЬЧЕ** Домінічі дель Аква з нами! Знов
Я відродився, і живу і вірю!
Немов Одісс, крізь бурю і негоду,
Сюди причалив архітект дель Аква...
Такий великий день сьогодні в мене!
Гей, хто там в домі? Постішайте, слуги!
Творець каплиці Вознесення, він
Мій приятель, земляк і майстер-вчитель
Гостює в мене!.. Хай лютує Марс,
Тут музи засідатимуть в дозвіллі.
Несіть з льохів найкращого фалерну!..
Ідемо, ніч нам закоротка буде!..
- ТИМИШ** (Озирається на Беатріче, але вона дає йому знак іти. Він
іде, помалу входить у роль).
- Ах, Дольче, дорогий — чи ж час на учту?..**
- ДОЛЬЧЕ** Всі дні тепер для мене святом будуть
І ноchi всі!.. Бербецький, помагай
Мені нежданного добродія приймати!..
(За сценою тихо починає грati ніжна музика. Дольче, Тиміш і Бербецький відходять. Беатріче жде, а, лишивши
сама в кімнаті, прихапцем хапає свічника зі свічками і дає
через кружганок знак, тричі підносить свічника вгору й
униз, так як це робив Тиміш).
- БЕАТРІЧЕ** Це гасло вірних...

ЗАВІСА

На другий день, під склепінням льоху в господі Дольче. Йти до нього крутими сходами, що ліворуч, або ж із підземного коридору, з дверима коло сходів, теж ліворуч. У цьому льоху дозвілля для ласунів: бочки і бутлі з вином, медами й оковитою. Сюди ховається сім'я Дольче, коли бомбардування починає дошкуляти. Для вигоди принесено канапу, стіл і крісла, навіть книжки та лютню для розваги, шитво і рисувальне наряддя для роботи. За бочками є вихід ще далі в підземелля. Морок розганяють стаєнні ліхтарі, що на столі та на бочках.

ЯВА І.

(Дольче, Тиміш, сидять за столом, частуються).
(трохи підхмелений)

ДОЛЬЧЕ

Без вина я не мистець,
Без вина сумую,
Все життя прожив в коршмі
І на бочці вмру я.

Маю душу я з вогню,
Бо в вогні родився,
Лий же, друже мій, вина,
Лий і не журися.

Пісню славлю як вино,
Як кохання Грацій,
А як пити, то вже п'ю,
Краще ніж Горацій.

Хай шумує в серці хміль,
Dum vinum potamus
Бакху, браття, помолімось,
Te Deum laudamus.

Люблю, коли фалерн важкий, коштовний
Іскриться в келихах і грає самоцвітом,
Люблю фраскаті, мов умбрійське небо,
Воно прозоре й чисте... Чуєш; Акво?...
(грюкіт гармат)

Харцизи б'ють з бомбард, із колюбрин.
Дурниці, хай гатять, коли охота...
Попробую вина...

(іде до бочок, точать разом вино)

ТИМИШ

Це мій токай,

Немов любов угорської красуні
Такий палкий, солодкий він... Скоштуй!..

- ТИМИШ А твій бургунд?
ДОЛЬЧЕ Його я не люблю.
Тяжка від його голова і ноги:
Веселу ніч кінчаю я бургундом,
Сумний, що все на світі не довічне.
Я нуджу світом. Я хотів би свято
Продовжити. Та марно. Все минуло...
Коли запастись хочу настанку
В червону прірву забуття, тоді
Я п'ю бургунд...
- ТИМИШ (пробує вино)
Вино це не найгірше.
- ДОЛЬЧЕ Це, друже мій, важкий еспанський херес,
Смаглявий він, немов еспанки тіло,
Жагливої красуні півдня.
- ТИМИШ В смак
Мені вино це, сонячне, прозоре.
- ДОЛЬЧЕ Це тіло Доньї Інєс чи Долорес,
Еспанської палкої чарівниці;
Її даремно дон Хуан скоряв...
(туркіт)
Ой, леле, знов гатять...
- ТИМИШ Цей добре трапив!..
ДОЛЬЧЕ Прокляття! Ні, не дасть той лютий Хмель
Нам докінчить солодке коштування! —
Яка гірка ця доля! Чи не так?
В цих варварів країні злій, похмурій
В льюху, немов щурі ті, ми ждемо,
Щоб нам на лоб козацька впала бомба...
А там життя буяє...
- ТИМИШ Пиймо, майстре!
Ще творчости великий прийде час!..
За творчість незрівнянну пиймо!
- ДОЛЬЧЕ Пиймо!
- ТИМИШ За лук склепінь, накреслений тобою,
За пісню лінії та барви чар,
Що відживають у руках мистця,
За вірш прозорий і дзвінкий!..
- ДОЛЬЧЕ За славу!
За славу тих, що не дала війна їм

- Своїх могутніх розгорнути крил,
Та, що розгорнуть їх...
Так пиймо, майстре.
- ТИМІШ
ДОЛЬЧЕ   За мурами, на Яновицьких луках,
До нас він виглядає, вождь козацький,
Він зорить там... Зашклились наші очі,
Уста німіють... Згинь, маро проклята!
- ТИМІШ
ДОЛЬЧЕ   Тобі Хмельницький — гірш, як сатана!..
(сів до столу, закрив лице долонями, сердито)
Він сниться поночі, лякає, мов мара.
Його зненавидів я — це тиран.
- ТИМІШ
ДОЛЬЧЕ   А ці, що тут; хіба ж це не тирані?
Князьки дрібні, з міщанською душою...
Ці — просто, дурні. Той — я знаю, веліт.
А ми, мистці, такого боїмось:
Грабує славу нам. Мов смолоскип
Палає він у темряві сторіччів
І нас затъмарює. Живем у тіні;
Ні, ні, дель Акво! Ми, мистці, не любим
Історії, її вітров, хуртчи...
- ТИМІШ
ДОЛЬЧЕ   У бурях лиш родилося велике!..
А я ненавиджу мірноту мирних літ...
Волю левом день один прожити,
Ніж бараном промирити життя...
Про це ще говоритимем, дель Акво!...
Тепер біжу: я все тремчу, мій друже,
Коли вдаряє бомба. Кину оком,
Чи ціла ще каплиця Флоріана,
Яку так залюбки я будував.
Мистець одним горить: безсмертним бути!
(виходить)

ЯВА II.

(Тиміш, залишивши сам, озирається довкруги, прислухується, потім іде до дверей, що під сходами, і стукає тричі. Йому відповідають. Він відчиняє двері і випускає з потайного коридору трьох козаків. Це Шостенко — деболій козак, Стеткевич — статний хорунжий, і Топіга — молоденький 16-літній джура. Всі вони передягнуті в рейтарські та драгунські одяги — і зі зброєю та з мішком амуніції).

ШОСТЕНКО   А щоб тебе! Ми не могли діждатись,
Коли панок той вина покоштує.

- СТЕТКЕВИЧ А вина добрі в нього!
- ШОСТЕНКО Позбирав,
Плюгавим меценатам послуживши.
Я не терпів ніколи цих панків,
Паперопсуйків, дурнів, богомазів,
Відваги в них, — як у щура, на лік,
А іноді пером воюють світ.
- ТОПІГА Коли б на мене, я б мистців отих
В обоз усіх позаганяв козацький,
Між баранів, цапів, ослів-сердег,
Єдине місце тим щурям в обозі...!
- ТИМІШ Та що ти знаєш, коню, у мистецтві?!
- Не всі, як ти, родились, щоб рубати
Та вішпати панів-ляхів на вербах...
- ОБЛИШ! Загаяли ми час. Роботу
- Давно почали слід. Щасливо, друзі
Вам повелось сюди у дім добитись?..
- ТОПІГА Ми з Яновицьких лук через ріку
Уплав дібрались. Там, у східній брамі,
Спинили нас шотландські мушкетери,
Спитали нас: „Хто йде“, я відказав:
„Johannis Casimiri milites“...
- Щасливо перейшли, та вже за муром
Пізнали нас ляхи: ми до шабель, —
Невдаха Лобода у бран попався...
Зловили Лободу?
- НИМАЄ ради.
- Козак ти — знай, — на палі чи у полі
Свою пригорнеш любку — смерть кирнату.
- Це певна смерть...
- А перед тим і муки.
- Хай прийме ж він козацьку, горду смерть,
Незломний лицар. — Якже ви без гасла
Знайшли сюди дорогу?..
- ТОПІГА Не жартуй,
- Якби не гасло, подане тобою,
То вчора ми б не трапили сюди...
(пригадує собі)
- Учора? Дивно... Якось не згадаю,
Коли це гасло подане було?
Товклися люди цілу ніч в господі.

- ШОСТЕНКО Та що там ромірковувати, батьку,
 Не навмання, за гаслом ми прийшли,
 А хто подав його, не час питати
 І чортові подякуєм за це...
- ТОПІГА Полежали до ранку ми в льодовні,
 Аж поки ти сюди нас не привів...
- СТЕТКЕВИЧ Либонь десь ключниця клене, Тимоше;
 Питається — хто сало їй поїв?
- ШОСТЕНКО Щурі, напевно. Слухай, батьку-друже,
 Ось пороху доволі, мабуть, буде?
 А тут набої, шнури й гніт...
- ТОПІГА А кайла
 Й лопати я вже тут придбав! Не гаймось!
 Сюди глядіть. Ось плян фортеці й міста.
- СТЕТКЕВИЧ Це брама Люблинська, це арсенал,
 А це Щебрецька брама...
- ТИМИШ Ми ж отут.
 Веселого добродія будинок,
 Де ми гостюємо й малмазію п'ємо,
 До Шкотського доходить бастіону.
- СТЕТКЕВИЧ Ми поночі якслід не розгляділи,
 Хоругви, мабуть, три або чотири...
- ТИМИШ До штурму рушать хлонці Кривоноса,
 Як лиш підкоп до брами підведем.
 Підземний хід я дослідив сьогодні;
 Іде він звідсіля, а там праворуч,
 Є ще й ліворуч сходи, — хід один
 До крипти під каплицею сягає.
 Копати треба в скелі.
- СТЕТКЕВИЧ Ти гадаєш
 До вечора скінчити?
- ТИМИШ Тільки гніт
 Закласти. Порох виважить каміння.
 Йдете із смертю на зальоти. Вас
 Раптовний вибух розчавити може;
 Спішіть. Як загориться гніт, мерцій
 Сюди із підземелля...
- ШОСТЕНКО Що там, батьку,
 Як гуне на макітру, так і будь!
 Гей, — раз коzi і козакові смерть!

ТОПІГА Та що проволікати?.. Дай но, порох.
ТИМІШ А що у таборі?
СТЕТКЕВИЧ Твій батько любий,
І гетьман наш преславний, пан Зиновій,
Занепокоєний, чекає нетерпляче,
Чи поведеться вілазка оця.
ТИМІШ Опівночі ми місто віддамо
Йому в ралець. Шостенку, не барись,
Ти знаєш добре закладати гнота?
ШОСТЕНКО Під Львовом закладав...
ТИМІШ Ну, піде й цей.
СТЕТКЕВИЧ Аж затремтить увесь курник цей ляцький.
ТИМІШ Тож з Богом, друзі. Я вартую тут.
ТОПІГА Цить, батьку, хтось іде...
(зникають за бочками у таємному коридорі).

ЯВА III.

(Бербецький іде сходами. Тиміш ховає за пазуху плян, і вдає, що п'є вино і навіть трохи підхмелений).

БЕРБЕЦЬКИЙ А ви все при вині, шановний майстре?
Нектар життя солодкий, правда?
ТИМІШ Що ж!
Відвічний божий дар — вино шляхетне.
Його дає Господь — виноградар,
Воно туманить розум і плете
Комусь дурний і говіркий язик.
А ми — мистці — в вині солодкість знайдем,
Ширяння думки, гру веселих барв...
БЕРБЕЦЬКИЙ Вино буває небезпечне, майстре,
Із уст зриває те, що затаїти
Хотів би кожний з нас...
ТИМІШ Однак не я,
Таїть мені нема чого ніколи.
БЕРБЕЦЬКИЙ Ах, не кажи цього, бо кожний з нас
Секрети нешкідливі має. Ось
І ти якийсь папір склав зечев'я,
Сказав би хто, не зичив ти собі
Із іншим таємницею ділитись.

ТИМИШ Папір одей — мої невдалі вірші,
Пишу їх часом, соромно стає
За риму недзвінку, хитку будову...

БЕРБЕЦЬКИЙ То ти не гребуєш і віршем, майстре?

ТИМИШ У нім я початкую, ще не звик
Слова в'язати у коштовні рими...

БЕРБЕЦЬКИЙ Нічого, звикнеш. І музйка ти?

ТИМИШ Так, іноді, а що?

БЕРБЕЦЬКИЙ Сьогодні вранці
Співаючи, гуляв ти по садку...

ТИМИШ От часом у дозвіллі і для себе
Наспівую я пісеньку з Тоскани...

БЕРБЕЦЬКИЙ О, ні — я пісню чув, хоч і без слів,
Це був не спів Італії солодкий, —
Цю пісню чув я тут від козаків,
Коли верталися із затягу додому.
Про Байду пісня ця була, про те
Як вмер на башті в Істамбулі, гордий...
Її тут козаки співають.

ТИМИШ Справді?

БЕРБЕЦЬКИЙ Як бачу, майстре, край цей український
Тобі стає — мов батьківщина друга:
Пісні ти переймаєш легко, з виду ж
Скидаєшся зовсім на козака...
Гляди — країна ця така зрадлива, —
Тут дишіше все ненавистю палкою...
Та що там говорити, — край суворий,
Його вогнем приборкувати слід.
Скажи, ти будував недавно, кажуть,
Каплицю в Римі й замок у Модені?
Там був земляк, Каспрович, будівничий,
Його ти вчив мистецтва будувати?

ТИМИШ (помітно збентежений)

Не пам'ятаю, учнів мав багато...

БЕРБЕЦЬКИЙ Я знаю із листів його до мене, —
Твоїм улюбленицем він був. Ти всі
Йому розповідав секрети будівництва...

ТИМИШ Можливо... Це було давно...

БЕРБЕЦЬКИЙ Гай, гай...
Як видко — неслухняну маєш пам'ять;

Торік у Римі це було, Каспрович
У домі навіть жив твойому...

ТИМИШ

Так?..

Мій дім гостей гостив уже чимало...

БЕРБЕЦЬКИЙ Ти забуваєш, бачу, учнів швидко...

ТИМИШ А що ти ще мене спитати хочеш?

БЕРБЕЦЬКИЙ Та більш нічого... Це ж хіба не допит...

ТИМИШ Того б хотів я! Допиту мені

Ніхто не смів ще учиняти! Вдруге

Не схоче в допити встравяти той,

Хто відповідь почує ось таку —

(кладе руку на шаблю)

Це відповідь хоч проста, та дзвінка!

БЕРБЕЦЬКИЙ Ти гніваєшся швидко, мілий майстре,

Чого б я мав допитувати тебе?

Ти ж Дольче гість, добродій, вчитель, друг...

ТИМИШ Облишмо! В місті що нового?

БЕРБЕЦЬКИЙ Відсіч

Уже надходить. Дух не впав іще.

ТИМИШ Ти звідки знаєш?

БЕРБЕЦЬКИЙ Голубом листа
Прислали із Варшави. Йде король,
Звільнити місто від харциза Хмеля...
Король, наш пан, і все лицарство битне
Упень розіб'є бунтарів нікчемних.
Чекає паль Хмельницького давно...
Та я затримую тебе. Бо майстер
Нагору просить. Хоче показати
Тобі свою каплицю Флоріана,
Її вважає він найкращим твором
Майстерності своєї і життя...

ТИМИШ Я йду. А ти не йдеш?

(підзорливо дивиться на нього)

БЕРБЕЦЬКИЙ Прийду я згодом.

(Тиміш відходить, Бербецький дивиться уважно йому вслід
і хитає головою).

Химерний цей дель Аква, що й казати!...

(Зоставшись сам, Бербецький прислухається. Здалеку чути
удари киркою. Обводить зором довкруги. Находить на до-
лівці порох, що його козаки, нічиши, розсипали).

Це ж порох!.. Порох... Що ж ним набивають?

ЯВА IV.

Беатріче й Бербецький.

БЕАТРІЧЕ Не бачив ти, Бербецький, Карля Дольче
І гостя нашого нового, архітекта
Бернарда...

БЕАТРІЧЕ Разом подались у місто.

БЕАТРІЧЕ А що там розглядаєш у долоні?

БЕАТРІЧЕ Я сам себе питаю — і не знаю,
Звідкіль уявся тут мушкетний порох?
Ні Карльо Дольче, ані я, ні ти
В льюху цім не стріляємо. Його ж
Розшищано чимало. Мов наоспіх
Збирався хтось набити гаківницю...

БЕАТРІЧЕ (занепокоєно)

А чом пак ні? Тепер воєнний час,
Слуга якийсь мушкета набивав...

БЕАТРІЧЕ Не Марсові, а музам цей будинок
Віддавна служить. Майстер Карльо Дольче
До рук ніколи зброї ще не брав.
А втім покиньмо, пані, сперечатись...

БЕАТРІЧЕ А як тобі наш гість, мессір дель Аква,
Сподобався? Бербецький, ти із ним
Учора мало говорив, а ми
Сиділи з ним при учті аж до ранку...

БЕАТРІЧЕ (глузуючи)
Я полішав його вам розважати,
Ви ж земляки, обоє ви із Риму,
І майстра Дольче взяв він в любий бран...
(іронічно)

Я не рівня йому, він — архітект!
Святий отець його благословив,
Князі з ним теж охоче банкетують!..

БЕАТРІЧЕ Та він не гордий, іноді зневечев'я,
Мов панна, спаленіє і мовчить
Лиш деколи очима поведе —
Тоді, здається, в близкавицях, громах
Спалахує кімната...

БЕАТРІЧЕ Любо, що?

Як бачу, грози тут цвітуть в господі...
А втім скажу тобі щось зовсім інше...

Лиш будь спокійна, нас тут не почують...
Стривай на мить...

(підходить до муру, слухає, відходить)

Ні, знову все затихло...

- БЕАТРІЧЕ То що ж мені сказати хочеш, друже?
- БЕРБЕЦЬКИЙ Ось перша справа. Гість наш молодий,
Я певен вже — не архітект дель Аква!
- БЕАТРІЧЕ Що кажеш ти? Невже! Не може бути!...
- БЕРБЕЦЬКИЙ Я вуха маю й очі — чую й бачу...
Мессір дель Аква, мабуть, десь у Львові,
Не знаю, — у в'язниці, — може й вмер,
Йому сюди й не снилось прибувати...
Юнак же цей під нього підробився...
- БЕАТРІЧЕ Чудний ти, справді! Я спостерегла,
Що він тобі не до вподоби. Вчора
Ти за столом сидів такий похмурний,
З-під лоба лиш глядів... Облиш це все,
Не слід у людях бачити лиши підступ.
- БЕРБЕЦЬКИЙ Скажу тобі ще більше: цей юнак
Прибув із того боку. Я про різне
Його питав і відповіді ждав.
Він мову Данте знає, та, проте,
Не італієць він, я присягнув би...
Ровесники ж мої у Римі вчилися, —
У нього навіть. Він про них не чув.
- БЕАТРІЧЕ Я не гадаю... друже... щось не так...
- БЕРБЕЦЬКИЙ Сьогодні вранці бачив я його:
Він убирав сорочку і на грудях
У сонці блиснув хрест. Я присягну,
Що це був хрест семираменний! В Римі
Таких хрестів не знайдеш ти ніколи.
- БЕАТРІЧЕ Хто ж він тоді такий — скажи, Бербецький?
- БЕРБЕЦЬКИЙ Про це вже не питай, цього не знаю.
- БЕАТРІЧЕ А що ж іще мені сказати хочеш?
- БЕРБЕЦЬКИЙ Про тебе річ іде...
- БЕАТРІЧЕ   Про мене? Як?
- БЕРБЕЦЬКИЙ Еге ж, лише не відступай, не бійся.
Тобі він любий, Беатріче, так?
Не заперечуй, пані, знаю добре

Закоханих: їх зраджує усе —
Для тебе став він, бачу, не байдужий,
В твоїх очах новий палає вогник...

БЕАТРІЧЕ А що, як так?

БЕРБЕЦЬКИЙ Гадаєш, пані, мило

Твоє признання слухати мені?
Ти знаєш добре: єсть любов огненна,
Та є ще більше за любов — жага!
Жага невконої помсти...

БЕАТРІЧЕ Ти такий?

БЕРБЕЦЬКИЙ Гадаєш — можу я терпіти все те,
Спокійно бачити чужого щастя радість?..
Волів би я, щоб твій палкий юнак
Зазнав не розкошів твоєого тіла,
Що я про нього стільки снiv і сню, —
А мук на дібі та кліщів катівських.
Тоді б сказав він, мабуть, швидко, хто він,
Пощо прийшов і вкрав ім'я дель Акви...

БЕАТРІЧЕ Мерзотник ти, Бербецький!

БЕРБЕЦЬКИЙ Тільки месник!

БЕАТРІЧЕ Чи винна я, якщо палке кохання
В мені він пробудив, бо я дрімала,
Мов зачарована, в важкім і довгім сні.
Не знаю, хто він. І повір мені
Це все одно: схизматик він, чи ні,
Із Риму, чи зі Львова він приходить,
Його кохаю. Знай це. І тебе
Ні ласки ні прощення не благаю.
Роби що знатимеш. Байдужий ти мені!

БЕРБЕЦЬКИЙ Жартуєш, пані, це не так. Як тільки
Ти любого почуєш зойк на дібі,
Коли заскімлить і запрагне смерти
Ти знехтуєш байдужістю своєю...

БЕАТРІЧЕ Стривай, чого ти хочеш?

БЕРБЕЦЬКИЙ Тільки згоди!

За те, що я не видам таємниці
Твого сміливця - юнака не зраджу
І варти не покличу — стань моєю!
Здійснити дай маріння потайні...
Хай потім пекло, смерть, чи самота —
Щоб тільки раз тебе в обіймах мати,

В твої дивитись очі і твою
Читати в них погорду і ненависть,
Уста твої холодні цілувати,
І гіркість пити їх, хоч раз в житті!
Я ждав так довго, так уперто щастя...
Та йде хтось... твій юнак... Надумайся!
Я ще по відповідь прийду, Беато...
(відходить).

(Беатріче, що сиділа задумана, мов неприявна, побачивши
Тимоша, пробуджується).

ЯВА V.

Беатріче, Тиміш.

ТИМІШ Нарешті ти сама, ласкова пані,
Тебе шукаю. Дружень твій мені
Показував каплицю, що в сусістві.
Охоче я побачив твір бессмертний,
Проте був думкою до тебе близько...
Тут мури слухають... Тихіше, друже...
Нічого, пані!

(радісно)

Ще колись не те
Вони почують! Вигадка твоя,
Що враз мене зробила італійцем,
Дель Аквою, спочатку здивувала
Мене, — та потім увійшов я в ролю.
Скажи, звідкіль тобі прийшла ця думка?

БЕАТРІЧЕ Тоді у мить ми мусіли рішати.
Оде у нас недавно про дель Акву
Була розмова. Знала я, що тут
Ніхто його у вічі ще не знає.
Його ждемо ми, ти ж звідсіль прийшов,
Дель Акву знаєш, сам, як італієць,
Ти розмовляєш — і чого ще треба?..

ТИМІШ Чудесно! Ви жінки — меткі гострухи,
Ніколи б я не втяв такого жарту.

БЕАТРІЧЕ Скажи лише, бо я тоді трептіла:
Мистецтво будівництва звідки знаєш?
Тебе мій дружень вчора все питав
Про ремесло, а ти йому до речі
Відповідав і дружень мій яснів.

ТИМИШ У Падві бувши, школу я скінчив
Фортифікації, бо це потрібне
Для лицарів. Проте я тямлю трохи,
Як замки будувати та мости
І, навіть, ремесло малярське знаю...
За мого дружня я цілком спокійна,
Та дехто догадався. Бережись
Бербецького...

БЕАТРІЧЕ Відразу бачив я
Що лях оцей глядить на мене скоса.
Ти — не дель Аква, він казав.
(занепокоєно)

ТИМИШ Невже?
Ще побіжить на варту, чортів син!
Спокійний будь! І слова він не скаже.
Як що до чого — є у мене куля,
І змовкне зрадник цей...

БЕАТРІЧЕ Не слід цього...
Ще кров порога тут не зчервонила.
А що він знає ще?

БЕАТРІЧЕ Ото й усе.
Скупий ти на слова, таємний пане,
Обличчя лиш твоє ясне збудило
В мені довір'я. Хто ти — я не знаю.
Не знаю навіть, як тебе назвати.

ТИМИШ В Італії я звався Тімотео,
Тут кличуть Тимошем. Так зви мене...
А призвища не треба, ним у вас
(сміється)

БЕАТРІЧЕ Дітей малих лякають...
ТИМИШ Ти — козак?

БЕАТРІЧЕ І гордий з того.

ТИМИШ Кажуть, ти схизматик?

БЕАТРІЧЕ І що? Католиків і в нас чимало.
Хіба війна це не за віру?

ТИМИШ Так,
Проте, за віру більша річ — отчизна.
І гасло це єднає вас усіх:
Багатих і убогих, шляхту й чернь,
Католиків і православних?

ТИМІШ

Так!

Народ увесь, що тут здавен живе,
Зривається до лету, і росте
До зір величний маєстат отчизни,
Геллади степової маєстат,
І не скорити льоту смілих легій...
Йдемо веселі жити і вмирати...

БЕАТРІЧЕ

Коли б довідались, Мадонно, що тебе
Я слухаю з увагою такою!..

ТИМІШ

Сичіння ворогів я знаю, все ж
Стіна зудариться з стіною — з них одна
Стоятиме, а друга мусить впасти.
Такий закон життя.

БЕАТРІЧЕ

Не знаю я,
Чому і що мене до тебе надить,
Яка це сила каже забувати,
Що ворог ти для мене й цього міста,
Мене вразив ти, мов стрілою. Що це?
Я квола стала. Воля не моя.
Не вмію бути гордою при тобі.
Мене скорив ти, наче полонянку,
Мені мов сон привидився, знайомий,
Із літ дитячого маріння.

ТИМІШ

Вередливі

Оті жінки

(дивиться на неї допитливо)

БЕАТРІЧЕ

Скажи мені, Тимоше,
Ци ти кохав коли в житті своєму?
Носив ги в серці цю зловісну тайну,
Що не дає спокою, окриляє,
А іноді, мов гад неситий, ссе?

ТИМІШ

Кохання? Знаю я з книжок, що гарне,
Переплелось у ньому із сумним.
Тоді душа третить. Усе співати
Людина хоче. Знаю, знаю... Друзів
Нездужало моїх на те чимало,
А ми їх називали бабіями.
Та це дурниці. Добрий вороній,
Що птахом по степу вперед чвалує
І гонить ворога, ірже, почувши
Сурму вояцьку — ось мій світ! А любка

Моя найкраща — шабля. З нею шлюб
Узяв навік я, в шалі бою й січі.
Тремтить душа моя й співає серце,
Коли в цвіту я бачу бойовиць,
Палає в сонці сталь, немов ріка,
Що ллється на світанні, навесні.
Сурма заграє, кінь нащулить вуха,
А я чвалую — сталь ударить в сталь,
І пісня ця, і смерть у чистім полі,
Мені миліша над усе.

БЕАТРІЧЕ

Такого

Ніхто мені не говорив ще досі.

ТИМІШ

Хіба свого ти не кохаєш дружня?

БЕАТРІЧЕ

Шаную лиш. До мене добрий він.
Люблю дивитись, як виводить мури
Різьбленої будівлі, креслити плян, —
Люблю мистця у ньому, от і все.
Чужий для мене він, і не збегнути
Йому душі моєї ввік. І так
Жила б я в цьому закутку довіку,
Дрімаючи. Аж ось зірвалась буря
І вітер крилами пошарпав серце...
До чого ти оце говориш, пані?

ТИМІШ

Читай з очей, з душі читай, юначе,
Тебе я покохала, Тімотео!..

(обіймає його)

ТИМІШ

Слова твої зневеч'я задзвеніли
Так радісно, мов пісня у степу
Під вечір, навесні. Чому так любо
Нежданно стало?

БЕАТРІЧЕ

(радісно)

Справді, Тімотео?

ТИМІШ

Немов у брану дивного тенети
Попався я. І бран солодкий той.
Мені ніхто, ніхто ще не сказав
Того, що ти сказала, гарна пані...

БЕАТРІЧЕ

Мовчи, мовчи,

(відходить від нього)

бо щастя боязке,

Воно, мов птах чудесний, утікає,

Коли слова — троянди запашні —
Його оп'янить, надяТЬ і вбивають...
Буває щоді — і тисячами слів
Того не скажеш, що в душі химерній
Нуртує. Та любов така буває:
Німовно відійти — і не вернутись,
Більш келиха устами не торкнути,
І випити до дна гірку самотність,
І тихе „ні“ жорстоке проказати.
І катом стати сердцю своєму...

ЯВА VI.

Ті самі і Дольче.

ДОЛЬЧЕ

(збігає по сходах, задихавшись)

А я тебе шукаю, інженере.

ТИМІШ

Зустрів ти у каплиці Флоріана
Домініканіна — знайомого ченця,
Тож я пішов. В розмові заважати
Я не хотів тобі з твоїм знайомим...

ДОЛЬЧЕ

Мої всі друзі будуть і твоїми —
Це пам'ятай, бо я не хочу знати
Блискучок ввічливості, непотрібних,
Є в нас вино, і — хай кругом війна,
А ми отут і з нами Beatrіche...
Ти, люба, слухаєш мене?

БЕАТРІЧЕ

Звичайно!..

ДОЛЬЧЕ

Тобі також дель Аква до вподоби?
А я його люблю, і справді, братом
Його назвати рад би... Він мене
У цій пустелі вárварській рятує.

ТИМІШ

Що в місті діється, мій любий майstre?
На Бахуса, облиш людців отих,
В мурашнику своїм хай метушатися —
Мистецтво не для них, і не для нас
Їх клопоти і журби...

ТИМІШ

Мовиш правду,
Та знатъ хотілося б мені, що нас
Небавом жде...

ДОЛЬЧЕ

Я був на мурах міста
З отцем Тадеєм. Там затишня, друже...

Дивуються бйці, чому Хмельницький
Передихнути нам дає. Далеко —
На луках Яновицьких мріє табір.
Співають козаки пісень веселих,
До нас несе їх вітер. Де зaimеш
У полі оком, скрізь лише намети.
Чатує звір, на герць лиш посилає
Щокращих вершників під мури, ті ж
Із жартом умирають, як із мурів
У серце влучать їм; а інші кличуть
Гузарів з міста в поле на двобої...

ТИМІШ Чи правду кажуть, що король іде
На відсіч з військом, визволяти місто?

ДОЛЬЧЕ Таке говорять, та не вірю я.
Людей так тішать. Насправжки, погано,
Жерутъ собак, щурів; нема набоїв,
Я з жахом жду, коли проклятий Хмель
Увійде тріумфально в наше місто.

ТИМІШ Ненавидиш і ти Хмельницького?

ДОЛЬЧЕ Послухай, він мені — ні кум ні сват,
А Польща, ця також мені чужа,
Та тільки тут мені заплата добра!..
У гаманці бряжчатъ шляхетські злоті!
Я Епікурів учень, любий друже,
І признаюсь; нехай горить цей світ,
Щоб тільки я лиш жив. У Данта є
Подібний вірш: хай загибає все,
Італія, царі, князі і люди,
Та твір мистця живе, живе повік!..
Химерна істинна, але правдива.

ТИМІШ Отож, коли б тобі Хмельницький купу
Дукатів висипав, мовляв, роби
Накреслюй пляни, відновляй будови,
Будуй нові! Ти замирився б з ним?

ДОЛЬЧЕ З плебейським тим нікчемним ватажком?
Із бунтарем? Із лотром? Козаком?
О, ні, мій друже, цього забагато
Було б для мене... Зроду я із чернью
Не звик і не люблю брататись, друже.

ТИМІШ Смішний бо ти! Хмельницький — шляхтич сам.

- ДОЛЬЧЕ** Тоді ще гірше — черні він продався.
 Ніколи, я кажу тобі, ніколи,
 Я не збратаюся з Хмельницьким. Краще
 На себе руки накладу, як тільки
 Його полки увійдуть...
- ТИМІШ** Б'юсь об заклад,
 Що хвилю цю переживеш, мій Дольче,
 Тай ще добудеш слави на новій
 Посаді інженера у Богдана...
- ДОЛЬЧЕ** Пусте, пусте,
 (Беатріче і Тиміш сміються)
 говориш ти, мій друже.
- ТИМІШ** Звичайно, жарт, у місто це ніколи
 Той Хмель-бунтар з тріумфом не увійде...
- ЯВА VII.
- (Ті самі та Бербецький, що тихо входить, спиняється на сходах і слухає, спервшись на поруччя).
- ДОЛЬЧЕ** Та геть з облогою й війною: ось вино!
 То пиймо ж, друзі, пиймо, поки п'ється.
 Мистецтво вічне, а життя — коротке.
 У Лету кане все, мине з літами,
 Лиш житимутъ повік імена наші!
 Колись нащадок прийде в місто це
 І вскригтий порохом віків він камінь
 Будов побачить. І спитає тихо:
 Хто ставив мури ці, вивідив луки?
 — Домінічі дель Аква й Карльо Дольче! —
 Суворий камінь гордо прорече...
- (завважив Бербецького)
- I ти прийшов, мовчазний друже-учни,
 Заходь но далі, близче, чом стойш?
- БЕРБЕЦЬКИЙ** Розмову слухаю я вашу, майстре,
 Сьогодні ви у настрої веселім...
- (сходить по сходах близче)
- ДОЛЬЧЕ** Життя коротке, а мистецтво — вічне,
 Чи ж слід понурістю вкорочуватъ життя?..
- БЕРБЕЦЬКИЙ** (знехотя)
 А я оце вERTAЮСЯ з базару.
 Дивився, як вмирав козак-харцизник...

ТИМІШ Ти бачив справді?

БЕРБЕЦЬКИЙ Так. Ще вчора наші
Вартівники спіймали уночі
Шпиона. Кажуть, їх було чотири,
Та три втекли, а той четвертий ланець
Попався. Не хотів би я в його
Собачій шкурі бути! Припекли
Йому розпаленим залізом ребра
Та й кості поторошили на дібах...

ТИМІШ Чого кати від нього домагались?

БЕРБЕЦЬКИЙ Хотіли знати, хто післав його
Та як, і з ким забрався він у місто.

ТИМІШ І що ж, призвався той козак на пробі?

БЕРБЕЦЬКИЙ Мовчав лише і реготовався, ланець,
Завзятий запорожець той із Січі.

ДОЛЬЧЕ Іл porco!..

БЕАТРІЧЕ Помовчи!

ТИМІШ А як умер?

БЕРБЕЦЬКИЙ Розстріляно його під арсеналом —
Такій собаці ще й почесна смерть!

БЕАТРІЧЕ Як видко, вшанували судді подвиг.

БЕРБЕЦЬКИЙ Вмираючи, сказав харциз, так наче б
Знав Таціта, і чули добре всі:
„Як солодко вмирати за отчизну!“

(Павза. Бербецький дивиться на Тимоша, що стоїть опромінений тихою, потайною радістю. Дольче розкрив рота, а Беатріче, вдивляючись кудись, немов сама до себе повтрує слова Бербецького).

БЕАТРІЧЕ Як солодко вмирати за отчизну!..

ZABICA

1920

$$\begin{aligned} & \frac{\partial}{\partial x} \left(\frac{\partial u}{\partial x} \right) + \frac{\partial}{\partial y} \left(\frac{\partial u}{\partial y} \right) = 0 \\ & \frac{\partial^2 u}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 u}{\partial y^2} = 0 \\ & \text{Boundary conditions: } u(x=0) = 0, u(x=L) = 0, u(y=0) = 0, u(y=W) = 0 \\ & \text{Solutions: } u(x,y) = \sum_{n=1}^{\infty} \sum_{m=1}^{\infty} \frac{4}{L} \frac{1}{m} \sin \left(\frac{m\pi x}{L} \right) \sin \left(\frac{n\pi y}{W} \right) \\ & \quad \times \left[\frac{1}{2} + \frac{1}{2} \sum_{k=0}^{\infty} (-1)^k \frac{(2k+1)}{(2k+1)^2 - m^2} \right] \end{aligned}$$

**Обстанова як у другій дії. Льох у господі Дольче. Кілька годин пізніше. Вечір.
На столі і на бочках запалені ліхтарі.**

ЯВА I.

Бербецький, Дольче.

- БЕРБЕЦЬКИЙ (прислухається)
Чи чуєш, майstre, стукіт цей чудний?..
- ДОЛЬЧЕ Нічого я не чую, мій Бербецький.
- БЕРБЕЦЬКИЙ Немов копає хтось, чи кайлом б'є.
Чи не готує ворог нам підкопу?
- ДОЛЬЧЕ Підкоп, підкоп! Мадонно! Що ти кажеш?!
Навіщо лихо чорне накликаєш
Моїй господі і мене бентежиш...
- БЕРБЕЦЬКИЙ Повір, що я в твоїй господі став
Чомусь непевно й дивно почуватись.
Усе мені здається, наче хтось
Тут ходить, підглядає і шепоче...
Сказати слово заживе — лячно так...
Я радив би тобі, мій любий майstre,
До свого гостя краще придивлятись...
- ДОЛЬЧЕ Не розумію щось... чому? Дель Аква
Мені земляк, і брат, і вірний друг,
Говоримо так широ з ним удвох...
Без нього я не можу обйтися.
Куди це він пропав, ходім шукати!
- БЕРБЕЦЬКИЙ Ну, що ж, мій майstre, я своє сказав
Ще ти жалітимеш, та буде пізно...
- ДОЛЬЧЕ Підкоп, казав ти?.. Ах, дурне — підкоп...
І звідкіля у тебе ця підозра?
(Відходять).

ЯВА II.

Беатріче, Тиміш.

- ТИМИШ Сьогодні вечір наче зітх троянди,
Сади духмяні, ллеться спірбло рож!

Шатро небес синіє, не тяжить
Ця синь важка, співають водограї...
Тут жити хочеться у вас, Беато...

БЕАТРІЧЕ
Я вечорів і запаху троянд
Без тебе не завважувала перше...
Була немов причинна я в саду:
Лівобруч — ти, правобруч — ясні зорі
І хміль солодкий пристрасти твоєї —
Хмелітъ хотілось нею до світання.
Скажи — пощо, мій друже, ти прийшов?
Щоб вечір розцвітав, мов та троянда —
Трійлигий, любий квіт жаги і зла?
Недобрий ти! Чому я квола вкрай,
Звідкіль цей бурелім зірвався рантом?
Бентежити солодкістю гріха
Мене прийшов ти...

ТИМІШ
Як і ти мене...
Я втратив спокій мій з тобою...

БЕАТРІЧЕ
Hi!
Ти владу тут здобув, а я — кайдани!
Побачивши тебе, хотіла я
Змагатися, себе перемогти.
Мене бо досі не скорив ніхто ще...
Мене любови-милосердя всі
Благали. Я була для них нещадна...
Не вірила ніколи в те, щоб хтось
Так волю міг мою заполонити,
Зранити серце, наче птаху в льоті...
Учора я молилася, щоб сили
Мені дала Мадонна побороти
Тебе, що наче вихор-буревій
В господу цю прийшов спалити серце...
Та все даремно! Все одно тепер:
Пливемо ми на барці в темну ніч,
Пливем у безвість, в таємничу далеч,
Вогні лиш слють і вітрів нема,
Пливем самі і слів твоїх музика
Мене вколохує. На кермі я
З тобою поруч, срібні буруни
За нами мчать, завидуючи щастю,
А щастя те — мов злива золота.
Ти слухаєш мене, мій друже?..

- ТИМИШ   Так
- І думаю про те, що, певно, швидко
Кінець тій мрії... Я піду звідсіль...
- БЕАТРІЧЕ   (немов прокинувшись)
- Куди, мій любий?
- ТИМИШ   Там, де сталі спів.
- Я не один — ти знаєш — воїн я...
- БЕАТРІЧЕ   Візьми й мене у поле, де пісні
Сталеві гомонять... Не залишай...
- ТИМИШ   Непевний шлях наш — чорний шлях війни.
Щодня чатує смерть, і тут чатує.
- БЕАТРІЧЕ   Ти в небезпеці?
- ТИМИШ   Так, та друзі більше.
- БЕАТРІЧЕ   Які це друзі? Де вони? Скажи!
- ТИМИШ   Не все тобі сказати можу я.
Забула, як учора ще сама ти
Мене вважала ворогом. Козак —
По-твоєму був вартій кари, правда?
І не дивуйся, монно Дольче — треба
Леліяти велику таємницю...
- БЕАТРІЧЕ   Ти бачиш, як прошу я молитовно!
Вір — я з тобою зайдно. Мій бунт
Скорів ти владно, я уже без волі.
Твій ворог — ворогом для мене буде,
Твій друг — моїм назвуться, вір мені!..
Я вже тоді, як ти з'явився вперше,
Союзником була тобі таємним...
- ТИМИШ   Стривай, чи це не ти учора тричі
Через кружганок подавала гасло?
- БЕАТРІЧЕ   Зробила те, що серце наказало...
- ТИМИШ   Ти помогла нам. Дякувать за це
Тобі повинні ми...
- БЕАТРІЧЕ   Подякою
- Мені, що ти ще у моїй господі,
Бо підеш завтра, воїне палкий,
І вже ніхто хвилини не вгадає
Нової зустрічі...
- ТИМИШ   Не сподівайся,
Беато, скоро зустрічей непевних.
Бо й час розлуки теж непевний нам.

Наказ мене послав сюди — пішов я,
Та в поле понесу я світлість що,
Що у твоїх очах її я бачу.
Не про розлуку хай розмова буде...
БЕАТРІЧЕ
Кохають воїни наспіх, знаю,
Відійдеш ти, мене забудеш певно,
Лишусь сама, а ти — зустрінеш іншу...
Та хай ще не тікає мить солодка, —
Вона нераз за все життя цінніша...

ЯВА III.

Ті самі й Дольче, що входить.

ДОЛЬЧЕ А ми з Бербецьким вас шукали скрізь.
Ми думали, що в тъмний вечір цей
В саду воліє бути Beатріче.
До того ж тихо і гармат харцизьких
Не чути там. Скоріше дав би Бог
З Варшави відсіч нам, із нашим паном,
Із милістю Йоаном Казимиром...

ТИМИШ А не запізно буде, любий майстре?
ДОЛЬЧЕ Облога тут, це правда, що й ка൰ати,
Усім нам сили відібрала. Все ж
Залога ще стойть на бастіонах,
Що не одній встоялася навалі...

БЕАТРІЧЕ Для Хмеля мурів не було таких,
Що б їх він збройно не здобув...

ДОЛЬЧЕ Козачка,
Закохана в Хмельницького, чи що?
У неї він герой і вождь із перших,
І що там — Цезар, що там — Олександер.
Та як таке у місті цім шпигі
Почують польські — леле, навіть Дольче
Тебе з в'язниці не врятує, знай!
До речі, монно, ждуть там дві черници,
За жертвою прийшли для злідарів.
У місті голод, смерть і мор, тож нам
Сповнити обов'язок слід, Beato...

БЕАТРІЧЕ Я йду до них, мій Карльо...

(виходить).

ЯВА IV.

Дольче і Тиміш.

ДОЛЬЧЕ Страйвай! Чи чуєш, наче хтось копає?!

Послухай!

(прислухається)

ТИМІШ Далебі нічого. Мабуть

Тобі це приверзлося.

ДОЛЬЧЕ Сам не знаю —

Та чув я стукіт... Ось послухай... Знов...

ТИМІШ Нічого я не чую!

ДОЛЬЧЕ Бо Бербецький

Мені щось говорив тут про підкоп...

ТИМІШ Підкоп! Жартуєш, друже! Для підкопу

Без ліку треба кайл, мотик, лопат!

А тут форти збудовані на скелі!

Коли б не це, Хмельницький вже давно

Підкоп підвів би...

ДОЛЬЧЕ А підкоп під мур

Не міг би він із міста розпочати?

ТИМІШ І знов верзеш ти! Як добутись в місті?

Хіба святым сюди прокрастись духом,

Або щуром пролізти попід мури?..

ДОЛЬЧЕ (обтирає піт з чола)

Розумний в мене ти, їй-богу! Радість

І жар ти нам приніс у час цей грізний...

Люблю тебе, неначе брата й друга...

ТИМІШ Не говори багато, любий Дольче!

Сягай по скарб! Хай і в тяжкі хвилини

Нам радість янтарем іскриться повно...

ДОЛЬЧЕ Я п'ю, проте, підкоп усе на гадці...

ТИМІШ Облищ, мессіре, годі! Не тобі

Військовим ділом голову сушити.

Ми краще говорім про майстрів славних, —

Про Мікель Анджеля, про Рафаеля;

А Данте, а Петrarка, а Бокаччо!

Я гину за мистецтвом...

Я також!

ТИМІШ Хіба не цікавішою нам буде

Розмова про майстерність Карля Дольче?

- ДОЛЬЧЕ   **Жартуєш ти, це завелика честь**
                           Мене рівняти з Анджельом, чи іншим...
- ТИМІШ   Мій друже, знай собі ціну тверду,
                           Ще прийде час, коли нащадки наші
                           Твої церкви, каплиці та domi
                           Рівнятимуть з найкращими в Европі...
                           Створив же ти свій власний стиль шляхетний,
                           Стиль Карля Дольче, ніжний і солодкий...
- ДОЛЬЧЕ   Мовчи, лестуне-друже! Де там стиль!
                           Я ремісник, проте подумай, справді,
                           Яка для серця насолода чимось
                           Новим себе відзначити в віках!..
                           Дивитись, як росте твій скромний твір,
                           Струнчіє вгору, вище й вище... ах! —
                           Солодка радість творчих мук, поривів...
                           Нехай живе мистецтво!..
- ТИМІШ   Так, воно
                           Одвічне, а життя химерне. Пий!
                           За все, що вічне, що в віках не гине
                           Не обертається у пил і попіл...
- ДОЛЬЧЕ   І ти зі мною разом пий, дель Акво,
                           За буйну творчість, за красу жінок!
- ТИМІШ   А жінку маєш гарну, що й казати!..
- ДОЛЬЧЕ   А правда ж?! Нею багатію я,
                           Вона прегарна, чемна і розумна
                           І, найважніше, вірна, — бо жінки
                           На зраду легкі... Не доглянеш навіть
                           Як кинеться зустрічному на шию,
                           Тому, хто вміє підкрутити вуса,
                           Чи оком підморгнути. Ні, Беата,
                           Моя дружина люба, не така...
- ТИМІШ   Щасливий ти! Позаздрити б тебе...
                           Не завжди це буває, що дружин
                           Находимо собі таких, як мрієм...
- ДОЛЬЧЕ   А ти, дель Акво, не знайшов собі ще
                           Такої, щоб узяти за дружину?
- ТИМІШ   Я, друже Дольче, зустрічав жінок
                           Багато, а були й такі між ними,
                           Що чарували дивною красою.
                           Ти римлянок лукавий погляд знаєш?

Він криє глиб обіцянки й спокус,
 Дівчат льомбардських, чарівниць венецьких,
 На полотні заклятих Тіціяном,
 Також ти бачив... А німкень, угорок?
 Та що ж, мій друже? Все жіночтво любе
 Мов пил троянд, мов лепіт... чи не правда?
ДОЛЬЧЕ
 Я слухати люблю тебе, мій друже!
 Твої слова пливуть, немов потік.
 Живи щасливий і розумний, друже,
 Живи, твори, твори на радість нам!
ТИМІШ
 Творити кожен з нас повинен завжди,
 Нехай лютує буря війн, повстання,
 Ми дивимось в майбутнє, в ясний день...
ДОЛЬЧЕ
 Правицю дай сильну твою стиснути!
 Мене бадьориш ти, росту я вгору,
 Росту нестремно, вірю і горю!
 Піду, дель Акво, праця жде! Я пляни
 Креслити розпочав нові. Творю!..
 (виходить).

ЯВА V.

(Тиміш, переконавшись, що Дольче вже пішов, іде до потаємного входу і не дуже голосно гукає в темряві коридору: „пугу“; йому відповідають здалека таким самим гаслом. Тиміш вертається до столу, добуває плян і обмірковує його. За хвилину входять: Шостенко, Топіга, Стеткевич. Стружені, чорні від важкої праці).

ТИМІШ Що ж, браття-товариство, праця йде?
ШОСТЕНКО Ох, і тверда ж ота чортяча скеля,
 Нагрів я добре лоба, а кінця
 Щось не видати. Чи, бува, з дороги
 Не збились ми?..
ТИМІШ Давайте, ще погляну:
 Від рогу кроків п'ять, як обчислив я —
 Йдуть фундаменти замку. Перевірте,
 Чи трапили ви добре в підземеллі,
 Якщо не так — тоді беріть лівіше,
 Лиш поспішайте — бо земля горить...
СТЕТКЕВИЧ Зубами вирвемо ляхам цей мур...
ТИМІШ Щоб вас не привалило й щоб сюди
 Добігти встигли, шнур беріть найдовший,
 І, запаливши, геть тікайте!

- ШОСТЕНКО**
- Краще**
- Коротший шнур — тоді певніша справа!
 Йдемо не вперше на залъоти з смертю.
 Коли кому й на черепки макітра
 Розскочиться — хрін з нею, не біда, —
 Такої смерти тисячі нам заздрять...
- ТИМІШ**
- Героїв Україні не бракує,
 Проте, живих їй треба оборонців;
 Я знаю — ви не боїтесь смерті,
 Та хай вмирають краще вороги!
- СТЕТКЕВИЧ**
- Ти лишишся тут вартувати, батьку?
- ТИМІШ**
- Мене в будинку цьому, друзі, всі
 За іншого взяли. Один лиш лях
 Підохріває, клятий. Ходить все,
 Під муром слухає, господаря бунтує...
- ШОСТЕНКО**
- То заспокой пся-віру мосці пана.
- ТИМІШ**
- Не бйтесь, — його вже загнуздаю!
- ШОСТЕНКО**
- А втім тобі ведеться добрє, батьку,
 Купаєшся в нектарі.
- ТИМІШ**
- Що ж — і ви
- Шляхетного напою покуштуйте, —
 Вина такого не пили давно ми,
 Хіба в обозах панських, на Пиляві.
 Воно з Мадриду, з королівських винниць...
- ШОСТЕНКО**
- (коштує вино)
- Нівроку, той король еспанський добрі
 Тримає вина, без ганджі, бігме!
- СТЕТКЕВИЧ**
- Полегшало!
- ШОСТЕНКО**
- Попробувати не гріх
- I звідси.
- (до Топіги)
- Дзуськи, жовтодзюбе! Геть!
 Не для таких оце вино коштовне...
 Пить тим його, хто зна у винах смак...
- ТОПІГА**
- Та що ви, що ви? Не натовкся й я
 Мотикою в норі?
- СТЕТКЕВИЧ**
- Покинь ти хлотця...
- Люблю його, Вернигору малого,
 Нехай і він, сердега, поласує...

- ТИМІШ Пора, хлоп'ята! З вами йду тепер
 Побачити, чи добре обчислив я.
 Опівночі сьогодні Перебийніс
 Стоятиме на шанцях, щоб іти
 До штурму буреломом, як лише вибух
 В шотляндськім бастіоні вчинить вилом...
 Орлята! Сміло! Ми їм шлях до слави
 Покажемо сьогодні! За роботу!
- ШОСТЕНКО (до Топіги)
 Бери ліхтар і посвіти в дірі!..
- ТИМІШ Здається й сам господар вже забув
 Про цей підземний хід. Рушаймо, хлопці!
 (Зникають у коридорі).

ЯВА VI.

- БЕРБЕЦЬКИЙ Твої слова, о пані, до черниць
 Збентежили мене...
- БЕАТРІЧЕ Чому, Бербецький?
- БЕРБЕЦЬКИЙ Коли черницям лепту ти давала,
 То з уст твоїх слова упали: „Вже
 Страждання ці скінчаться незабаром“.
 На це тобі тоді черница: „Що?, —
 Невже король на відсіч нам іде?“
 „О, ні, не те...“ — прошепотіла ти.
 Збагнула, що сказала надто широко.
 Хотіла ж ти сказати, що Хмельницький
 Це місто візьме...
- БЕАТРІЧЕ Вгадувати думки
 Хотів би ти, Бербецький. Навмання
 Вгадати важко...
- БЕРБЕЦЬКИЙ Ні, ласкова пані!
 Ти вже не з нами, монно Беатріче! —
 Не з оборонцями святої справи,
 Ти там — із тими, там за муром дух твій
 Ширяє, неспокійний...
- БЕАТРІЧЕ Припини бо
 Нарешті всі розмови ці, Бербецький!
 Усе ти стежиш потайки. Навіщо?

Тебе я чую, бачу скрізь... здригаюсь...
Скажи, чого ти хочеш, що тобі
Я завинила?..

БЕРБЕЦЬКИЙ   Договір — умову
   Ти ломиш...

БЕАТРІЧЕ   Договір з тобою?..
БЕРБЕЦЬКИЙ   Так!
   Просила ти ще часу до надуми...
БЕАТРІЧЕ   Так, тямлю це...
БЕРБЕЦЬКИЙ   І відповідь — яка?
БЕАТРІЧЕ   Ти був мені байдужий, а тепер
   Зненавидіти я тебе готова...
БЕРБЕЦЬКИЙ   Тоді ще більш зросте мое кохання,
   Тебе ще більше прагнутиму я...
БЕАТРІЧЕ   Чого ж ти хочеш? Говори!
БЕРБЕЦЬКИЙ   Твоя
   Душа підбита, й ти сама в полоні...
БЕАТРІЧЕ   Та не в твоєму, знай! Ні, ні, ніколи
   Тобі не чути і не дочекатись,
   Щоб я твоєю стала хоч на мить.
   Не знаєш гордих ти, що мовчки гаснуть,
   Могутні щастям повного життя.
   Умру і я, умре зі мною мрія,
   Тобі ж, нікчемний, іншого не знати
   Від мене, крім погорди... Люта смерть
   Тоді ще легкою здається...

БЕРБЕЦЬКИЙ   Ні,
   Ти помиляєшся, Беато — будеш жити,
   Ти маєш дружня, всі тебе шанують,
   Життя твоє щасливве, тихе, ясне...
   Це він, — коханець твій, — загине. Кат
   Собакам трупа кине, поламавши
   На дibi ребра, викрутivши руки...
   Таке зустріло неодного з тих,
   Що в місто закрадалися з метою
   Тут шпигувати... Гинуть всі, і він
   Затине. Йду по варту. Хай прийме
   З належною пошаною дель Акву...
   О, монно Беатріче, будеш ти
   Жаліти ще, що договір зломила...

БЕАТРІЧЕ Стривай, Бербецький!.. Не відходь... Чекай...

БЕРБЕЦЬКИЙ Чого ж чекати?.. Ти ж уже рішилась...

БЕАТРІЧЕ Такі страшні, нещадні ці слова,
Що ти їх прооказав. Ти не здригнешся
Людину катові віддати?

БЕРБЕЦЬКИЙ Він

Отчизни ворог, а мені — ще більш.
Його прислав сюди Хмельницький нас
Губити. Обов'язок мій донести
Про нього в замок.

БЕАТРІЧЕ Зжалься! Та послухай!
Візьми моє життя, бери що скочеш,
Лише не доноси...

БЕРБЕЦЬКИЙ О, мила пані,
Ти знаєш, що для тебе я на все
Готовий — всім понехтую, візьму
На себе зради гріх проклятий... Сам
Крихкий я став і кволий... що й отчизну
Забути можу... Зжалься! Це жага
Мені заслала очі... Так любити
Тебе ніхто не буде. Beatrіche!..

БЕАТРІЧЕ Чого ж ти хочеш, говори тиране!

БЕРБЕЦЬКИЙ Коли поснуть усі, чекатиму:
Самотній і шалений... Прийдеш ти,
І я тебе всю зацілу... Я
До ніг твоїх впаду... Від щастя п'яний...

БЕАТРІЧЕ Наруга, ганьба!.. То ж я так купити
Твою мовчанку маю, підлій!

БЕРБЕЦЬКИЙ Так!

Нехай хоч так...

(Бербецький підходить до неї, хоче її обняти, вона від-
сахується з огидою)

БЕАТРІЧЕ Ще не тепер, лиши!..

ЯВА VII.

(Тиміш входить з того боку, де козаки працюють над підкопом).

ТИМИШ Здається, не прийшов я впору? Мабуть
Я заваджаю панові цьому
Тебе напастувати, ясна пані?

Схвильованість твою я добре бачу.
Що скоїлось? Скажи мені мерщій,
Я вмить тобі до послуг стану, пані...

БЕРБЕЦЬКИЙ Як бачу, пані Дольче, маєш ти
І ченного й палкого оборонця!..

ТИМИШ А що? Не до вподоби, милий пане?

БЕРБЕЦЬКИЙ Тобою не цікавлюсь...

ТИМИШ А проте
За мною ходиш, стежиш, підглядаєш...

БЕРБЕЦЬКИЙ Я? Я? Пробач, найменше. Горобці лиши
Цвірінъкають про те...

ТИМИШ Отак, про що ж?

БЕРБЕЦЬКИЙ Про те, що од тієї миті, як
Сюди, у місто королівське це
Прибули римляне на гостювання,
Часом з гістами шановними стрічають
Патриціїв тутешніх ще з рогами...

ТИМИШ А далі що, мій жартівливий пане?

БЕРБЕЦЬКИЙ Ходить з рогами, знаєш, непристойно.
Так що ж робить? Такий бо єсть закон:
Оті чоловіки, що необачно
Свій дім для перших стрічних віддають,
Повинні з долею миритись, а також
З рогами, що ростуть їм на чолі...

ТИМИШ Доволі вже! Ми вміємо також,
Слизъкоязиким затикати пельку
Так, щоб навік брехати відучились...

(добуває шаблю, Бербецький вихоплює свою)

БЕРБЕЦЬКИЙ І тут, ти не гадай собі, мосьпане,
Уміють шаблею орудувати добре!..

ТИМИШ Виходь, шляхтюро! Покажи тепер,
Чого тебе в колегії навчили...
(двойбій)

БЕРБЕЦЬКИЙ Гадаєш ти, лагідність у мистців
Не дозволяє телепнія провчити?
Мистці у Польщі — теж держати вміють
Не тільки циркуль. Шаблею й вони
Нахабі вуха одшматують...

ТИМИШ Все ж
Погано вас в колегії учили!

Січеш ти — наче батогом женеш
Сліпу кобилу...

БЕРБЕЦЬКИЙ   Пострівай, тебе
Я ще провчу!

ТИМИШ   Мене провчиш? Гай, гай...

Жартуєш либоń? Не тобі зі мною
На шаблі мірятись. Чекай, дивись!
Ти хочеш так, а я ось так тобі...
Вже геть летить твоя іржава шпичка!

(вибиває Бербецькому шаблю. Beatrіche і Тиміш сміються)

БЕРБЕЦЬКИЙ Тих штук хіба навчився ти в харцизів, —
Бо лицарі не б'ються так у нас!..

ТИМИШ   Не знаю, як у вас лицарство б'ється.
А в нас — отак, і вдруге бережись
Гостріти язика на незнайомих.
Пробачив я тобі, мій пане, перший раз
А вдруге буде гірше — не зайдай же...

БЕРБЕЦЬКИЙ І ти мене пізнаєш ще, пожди!..

ЯВА VIII.

Входить Дольче з плянами й малюнками.

ДОЛЬЧЕ   Гай, гай, мадонно, що таке тут — спір?
Двобій між вами? У моїй господі?

ТИМИШ   Погралися шаблями, друже мій,
Попробувати хотіли, чи мистецтва
Дзвінких рапір іще ми не забули.
За ремеслом мистецьким іноді
Іржавіють шаблі...

БЕАТРІЧЕ   Та це Бербецький
З дель Аквою почав був спір химерний:
Котра була гарнішою із двох:
Чи Лявра, що її кохав Петрарка,
Чи Beatrіche, Дантова любов.
А як вимовністю вони себе
Переконати не змогли, тоді
Схопились за шаблі... на жарт — нехай
Красу жінок шаблі розсудять гострі...

ДОЛЬЧЕ   І, бачу, переміг Бернардо й тут!
Він і в шаблях мистець...

- БЕРБЕЦЬКИЙ** Мій майстре, ти
Брехні цій, зраді та облуді віриш?
Тут всі тебе обдурюють нікчемно,
Та ще й в твоєму домі! Знай же! Я
За честь твою схопив у руки зброю!
Ти гада взяв у пазуху і грів.
Цей гад — твій гість улюблений із Риму.
Твоє довір'я вкрав він. Ти ж із ним
Гостинно п'єш, говориш і не знаєш,
Які тенети він плете. Тож знай:
Це нищий зрадник, ворог твій...
- БЕАТРІЧЕ** Hi, Карльо,
Не вір йому, мій мужу, я благаю!
Наш гість — це друг шляхетний. Зрадник — ось!
Твій учень-вибранець!
- ДОЛЬЧЕ** Нічого не збагну я,
Що тут було направду, розповіж!
Не знаю я, кому пойняти віри?..
- БЕАТРІЧЕ** Мовчала я, та більш не сила. Слухай!..
Твій учень вже давно казав мені,
Що він мене кохає... Я ж сміялась...
Гадала — жарт... Від тебе все хovala,
Щоб ти не сердився на юнака...
Сьогодні знов почав він домагатись
Взаємності — на це ввійшов нежданно
Дель Аква. А Бербецький, повний люті,
Почав його ображувати. Тоді
Наш гість провчив його...
- ДОЛЬЧЕ** То був це спір
Таки за Беатріче, — та не Данте,
А Дольче... он як!.. Що ж мені казати?
Цього не ждав від тебе я, Бербецький.
Тепер твою похмурість розумію —
 Таємну думу ти носив, мовчав...
 Так, пам'ятато... Зітхи... сум і туга...
 Писання віршів... Погляд крадькома...
- БЕРБЕЦЬКИЙ** Мій майстре, годі! Що тобі з того,
Що знаєш тайну ти душі моєї?
- ДОЛЬЧЕ** То ти і не перечиш?..
- БЕРБЕЦЬКИЙ** Злого я
Тобі іще нічого не вчинив.

- ДОЛЬЧЕ** Кажу: не вір ти лестоцам гадючим!
 Бо прииде день і ти збагнеш, мессіре,
 Хто друг тобі, а хто підступний ворог.
 Обачний будь! У цьому домі — зрада!
- БЕРБЕЦЬКИЙ** I ти ще смієш у моїй господі
 Гостей моїх паплюжити? Йди геть!
 Невдячний і лукавий...
- ДОЛЬЧЕ** Я піду,
 Та повернуся, я ти ще пожалієш,
 Мессіре, помилки своєї...
- ДОЛЬЧЕ** Геть!
 Забудь і шлях до цього дому, підлій!
- БЕРБЕЦЬКИЙ** Що ж! Добре, — я відходжу, з цього дому,
 Де радоців багато зазнавав,
 І дякую тобі, мій майстре Дольче,
 За все, що ти вчинив для мене.
- ДОЛЬЧЕ** Геть!
- БЕРБЕЦЬКИЙ** Відходжу з ваготою в серці. Ні,
 Не так відходити гадав я. Пані,
 Тобі я зичу радоців і втіхи...
 А ми з тобою, таємничий пане,
 Зустрінемося ще, але не тут,
 І поговоримо досхожу...
- ТИМИШ** Кожний час!
 (Бербецький відходить)
- ДОЛЬЧЕ** Облудний віку! Хто б коли сказав,
 Що пильний цей,увічливий юнак
 Обернеться у гада?! Бачиш, Акво,
 Який то клопіт — мати жінку гарну...
 У цьому тільки й щастя, мій мессіре...
- ДОЛЬЧЕ** Я силу кривди лиш тепер побачив,
 А ти мовчиш у скромності шляхетній!
- ТИМИШ** Облиш, мессіре, хто нас вбереже
 Перед людьми нікчемними і злими.
- ДОЛЬЧЕ** Ходім нагору, друже мій, дель Акво,
 Від мене в дарі перстень ти дістанеш
 Як запоруку дружби. Ти ж, Беато,
 Прадавнього точи вина в кубки
 Ми знов п'ємо, за дружбу, за любов...
- (виходять).

ЯВА IX.

(Беатріче, згодом Бербецький).

Беатріче сидить, задумавшись, перебирає струни лютні: їй і сумно і смішно. Здалека чути кайло, що вдаряє. Але його заглушує музика, що грає в каплиці св. Флоріана: велична молитва-пісня.

БЕРБЕЦЬКИЙ *Беато!..*

БЕАТРІЧЕ

(схоплюється)

Ти це? Знов прийшов, мерзенний!
Чому ж не йдеши туди, куди хотів?

БЕРБЕЦЬКИЙ Як тут стою, як вірю в Трійцю! Йти вже
Хотів я, бо неситий гнів і жаль
Мене до цього намовляли. В люті
Помститися хотів. Ущерть упитись
Солодкістю відплати. Та не йду...
Послухай ще, останнє слово! — Вір —
Я ще готовий ждати...

БЕАТРІЧЕ

Від хвилини,

Як ти любов мою схотів так гайдю
Купити, я для тебе вже нічого
Не маю, крім ненависті одної.

БЕРБЕЦЬКИЙ То це твоє останнє слово? Так?
Виходить, я даремно повертаєсь!
Ну, що ж! Хай буде так, як хочеш ти.
Моя душа зустріла тут лише глум.
Коли твій любий, ворог мій, впаде
Скривавлений в кліщах твердих катівських
Або на дубі захарчить, і зойку
Не зможе в грудях задавити, і смерть
По нього йтиме — мить оця мені
У грудях щастям розцвіте, і я
Найду потіху на усі страждання...

БЕАТРІЧЕ Стривай, Бербецький...

Зблідла ти!

БЕАТРІЧЕ

Не йди!..

Роби, що хочеш, лише не йди. Я... вже...
Готова договір з тобою скласти...

БЕРБЕЦЬКИЙ Невже мені це мариться, не сниться?..

БЕАТРІЧЕ

Одне скажи і приречи мені
На Трійцю й присягни на Божу Матір,

Що Тімотео звідси вийде, ти ж
Його не зрадиш...

БЕРБЕЦЬКИЙ   Присягну тобі!

БЕАТРІЧЕ   Тоді... роби, що хочеш!..

(кволово хитається, спирається об крісло, Бербецький під-
бігає до неї)

БЕРБЕЦЬКИЙ   Беатріче!

(бере її в обійми)

Чому мовчиш, чому тремтиш в обіймах?

Промов хоч слово! Ти моя навіки! —

Тебе нікому не віддам. Це мрій

Моїх сповнився повен келих... Що ти —

(Беатріче добуває раптом стилета і хоче вдарити Бербець-
кого, той відбирає в неї ножа)

Ти, зміє!.. Ти вжалити захотіла?!

БЕАТРІЧЕ   Вже краще смерть! Тебе забити я

Хотіла, та дарма — сильніший був ти...

БЕРБЕЦЬКИЙ Гаразд. Так згинете обоє. Зараз

Я приведу із замку вартових

Нарешті взяти козака-харциза...

БЕАТРІЧЕ   Коли судилось так, його живцем

Не візьмеш ти.

БЕРБЕЦЬКИЙ   Побачим!

(Бербецький біжить по сходах, нагло вдаряє величезний
вибух, льох здригається, світло меркне. За вибухом ряд ін-
ших, дальших, глухих).

БЕАТРІЧЕ   Що це? Ах!

Ісусе Христе! Найсвятіша Діво!

БЕРБЕЦЬКИЙ Це вибух... Може в арсеналі... Штурм...

Вогонь! Горить! Дивись, дивись вогонь!

(вибігає).

ЯВА X.

(Беатріче, Дольче й Тиміш).

ДОЛЬЧЕ   Мадонно! Горе! Гніву день надходить!

Козацький штурм на місто! Хтось зірвав

Шотляндський бастіон, що біля нас,

За Флоріяном. Козаки штурмують!

А Флоріян горить! О, доле зла!

Мій Флоріян, моя дитина, твір мій!
Зруйновано найкращий твір мистецтва!

ТИМИШ Ет, що там Дольче! Другий Флоріян
Величніший на місце цього стане,
Та я, Беато, йду, бо не сидиться,
Душа вже заспівала, мов сурма,
Душа п'янка від крику перемоги, —
Довершено великого ось тут —
Дарма, що впали лицарі-герої...

ЯВА XI.

(Шостенко, Топіга, Стеткевич вибігають чорні, обкурені димом, зі зброєю в руках).

ШОСТЕНКО Жартуєш, батьку, всі живі, мов грім!
Всі голови цілі, хоч ми гадали,
Що чорт смальнув нас довбнею по лобі.
Кого сікти накажеш тут з псявір?

ТИМИШ Нікого, друже, всі свої. А вам
Безсмертна слава, лицарі-сапери!

ШОСТЕНКО Набій заложено якслід. Одбити
Ми встигли ще. А там — як затримить!

ТИМИШ Вже ворог зламаний відходить в місто,
Палає все і голови свої
Потратили ляхи. Рушаєм, друзі,
Ідем у бій...

БЕАТРІЧЕ Тимоше, справді йдеш?
Мене у заграві лишаєш? Полонянку?

ТИМИШ Покликав бій мене, пора мені!..

ШОСТЕНКО Вперед, орли!

СТЕТКЕВИЧ Вперед, не гайся, батьку!

ТИМИШ (обіймає її)

Молись за нас, прегарна Beatrіche,
Щоб ми крізь бій, крізь заграви ішли,
Щоб нам рука нещадна не здригнулась,
Зустрівши ворога... Beato, прощавай!..

(вибігають).

ЯВА XII.

(Крізь двері вгорі чутно гомін бою, палахкоче заграва, ревуть гармати, вдаряють мушкетні постріли, там штурм і січа... Дольче кволо сидить у кріслі, півпритомний, нічого не розуміючи).

- ДОЛЬЧЕ   Беато! Змора. Чорна змора тут
Кружляє надо мною, мов кажан...
Що скоїлось? Куди поділись люди,
Або ж чорти, що тут були недавно?
Дель Аква! Де він? Хто він? Чий він друг,
А чий він ворог?.. Не збегну нічого!..
- БЕАТРІЧЕ   Мене питаєш, Карльо? Я — не знаю.
Я знаю лиш, що все це пролетіло,
Мов казка, люба казка літ минулих
Лицарських, чарівних. Я наче снила,
І сон-пригода ця гучна мені
Майнула, наче легіт вітру... Він
Вривається напровесні, пустує
І заціловує мене на смерть...
Цілунок цей пахтить ще на устах,
Цілунок цей — стріла співна у серці...
Цілунок цей — терпкий, мов щастя квіт...
А більш нічого я не знаю, Карльо.

ЯВА XIII.

(Вбігає Бербецький з вартою).

- БЕРБЕЦЬКИЙ   Де той харциз? Нашибениці разом
Повиснете, коханці нерозлучні!
Куди він дівся? Говори, гадюко!
- БЕАТРІЧЕ   Тепер шукайте вітра в полі...
- БЕРБЕЦЬКИЙ   Втік?
Від мене не сковається! За мною!
(біжить до виходу).

ЯВА XIV.

(Драгунський офіцер, пораний, вбігає, знесилений падає на сходах).

- ОФІЦЕР   Хмельницький в місті! Понад бастіоном
Козацький прапор має... Місто взято!..

ЗАВІСА

Замок. Простора світлиця з високим венеційським вікном праворуч, куди вливається золотий осінній день. На стінах гобелени з візерунками боїв та ловів. Посередині двері — важкі, різьблені, закриті. У кутках погруддя Цезаря й Мільтіяда. Ліворуч двері в передпокій. Одно-два крісла. Підставка для читання книг чи скрипту. Передобідня пора. Знадвору раз-у-раз долітає гук козацького війська й юрби. Відчувається приявність там, у дальших покоях, Пере можу я, Великого Гетьмана. Його нема на сцені, але його дух тут, владний і могутній.

На сцені архітект Бернардо дель Аква, поставний, ясновидий італієць, сивий, із високим чолом, із спокійними гречними манерами, повен розважливости й кебети. Він в італійському одінні, шанований і дорогий гість. З ним полковник Іван Чорнота, ще молодий, чорнявий і статний, дуже гарно й пишно вдягнений, один із близьких дорадників Гетьмана й Гетьманича. Враз із дель Аквою вони розглядають пляни, папери. Джура Топіга в колюрах гетьманського почоту, часто входить і виходить, сповняє ролю вартового у приймальні Гетьманича. Здалека, іноді посилюючись, долітає музика.

ЯВА I.

Чорнота й дель Акva.

ЧОРНОТА   І от як бачиш, пане мій, отут
На пляні цім, рисованім наспіх,
Сміливці підвели підкоп глибокий...
Роздерла міна мур у бастіоні, —
Тоді на штурм пішла й піхота наша...

ДЕЛЬ АКВА   Його я бачив звідтіля із лісу.
Піхота в вас усе хоробра, знаю...

ЧОРНОТА   Але сміливіші були герої,
Що потайки пробралися у місто,
Пробили скелю і заклали міну.
Проте тобі, мессіре, це відоме!

ДЕЛЬ АКВА   Авжеж, авжеж, я знаю, добрий друже...
Не будь-кого туди послати з черні —
Але пішов один із перших! Він —
Один з найближчих Гетьмана...

ЧОРНОТА   Це син —
Найстарший син його — Тиміш Хмельницький...
ТОШГА   Тиміш, Його Вельможність, Пан Гетьманич!..

ЯВА II.

Швидким кроком, відчинивши двері, входить Тиміш Хмельницький. На ньому козацький жупан із срібної парчі, а поверх нього панцер. Іде, піднявши голову, ввесь у відблиску Маєстату й слави свого великого батька. Пишну кирею здіймає йому з плечей джура, бере в нього рукавиці й шапку з дорогим малиновим шликом. За ним, крізь відкриті двері, вривається шумна, тріумфальна музика, гудіння літавр, витя бубнів,чується в ній і грім козацьких голосів — „Слава!“. Це козаки, тільки що вітали свого Гетьмана. Хмельницький кидається в обійми дель Акви.

ТИМИШ   Дель Акво! Друже мій! Вітай, Бернардо!
Яка це радість бачити тебе!

ДЕЛЬ АКВА   Мені ще більше, лицарю пресвітлий,
Ще раз тебе в здоров'ї привітати

І голову скилити на пошану
Героєві, що славу звістував...

ТИМИШ

Продовжити я зустрічі не міг.
Ти знаєш — справи. Батько мій оце
Хотів, щоб я з ним разом був. Журби
Й тепер чимало. Батько мій всю ніч
Зі мною вчора прогуторив. Ми
Уранці тут приймали з ним сьогодні
Послів від мості Яна — короля.
Асистувати мушу скрізь, тому
Не сердясь, друже мицій, що тебе
Так мало бачу...

ЧОРНОТА

Справа багато й тут
Тебе чекає, мій вельможний пане.
Ось бачиш ці листи, цидули, звої,
Військові пляни, обрахунки...

ТИМИШ

Стій!
Поспіш ще, Чорното, доповісти.
Я маю радість — мій Бернардо-друг
Увесь цей день зо мною проведе!

ДЕЛЬ АКВА

Який щасливий я, що не нехтуеш
Ти дружбою моєю...

ТИМИШ

От сказав!
А щоб я тут робив без тебе, я —
У службі Марса? Ти мене натхнути
Новим умієш духом, в край чудес
Лечу з тобою. Хай же Марс суворий
Із музами єднається у нас...

ЧОРНОТА

Котрович пише в листі із Варшави...
Читай, читай! Латини й ти, мессіре,
Послухаєш з охотою...

ДЕЛЬ АКВА

Авежж!
Ще до обіду час, читай, Чорното...

ТИМИШ

(читає)

„Великий переляк сьогодні в нас,
В столиці королівській, у Варшаві:
Король і королева, звесь сенат
І день і ніч простоють в костелах
І молитви до Бога шлють, щоб спас
Усю Річ Посполиту від загину.

Тривога вельми пригнітила всіх.
Копають шанці й палісади ставлять,
Визорюють від люблинського шляху
Гетьманські легіони і полки.
Ніколи ще такого не бувало...
Жалобу одягнули варшав'яни,
Жиди волосся рвуть і попіл сиплють...
Затихло по корчмах, тремтять усі
І шляхта не січе собі макітр,
Хмельницького бояться всі, мов чорта...

ТИМИШ Котрович добре пише, батько мій
Сміятиметься. Доброй тривоги
Ми завдали ляшкам...

ДЕЛЬ АКВА Цікаво, справді,
Чи йтиме далі гетьман, батько твій,
По цих вікторіях? Аж на Варшаву?

ТИМИШ „Я визволю народ увесь, до Висли,
А то й за Вислу зажену ляхів“ —
Так батько мій сказав.

ДЕЛЬ АКВА О, знаю, знаю,
Великому Богданові тепер
Іти вперед, до слави, перемоги.

ТИМИШ Так буде. Батько знає мій: тепер
Лиш вперед пристоїть нам іти;
Зловіщій Рубікон ми перейшли вже.
Полковнику, читай но далі, що там, —
Чи є що про чужинців у Варшаві?

ЧОРНОТА Про це Котрович пише теж „Я чув,
Французькі резиденти раді дуже
З вікторії наших. Зичуть нам добра.
Французи позавчора вже в пивниці
Кубки на честь Хмельницького зняли,
Один із них сказав, що він сарматський
Правдивий Цезар, Жовтих Вод герой.
Ляхи шабель добули і до бою
Дійшло б, але посол уговорив їх.
Мені недавно передав Фантоні
Венецького поета вірші. Зветься
Поет венецький той Лоренцо Крассо.
Він Олександром гетьмана зове —

Це віктор вікторів, волбдар справжній,
Це муж великий, Цезар Козакорум..."

ТИМИШ   Нехай негайно вірші ці пришли,
ЧОРНОТА   Нагородити слід цього поета.

(читає далі)

„...Тепер уся Європа пильно жде,
Що гетьман рушить далі на Варшаву
І мир він королеві подиктує..."

ДЕЛЬ АКВА   Оде і я кажу...

ТИМИШ   Полковнику,
Доволі! В батькові покої иди
Проси, щоб відправляв мерщій послів,
Там бенкет наас спільний давно чекає.

ЧОРНОТА   Хотів Ясновельможний, щоб ти сам
Праворуч біля нього сів до столу...

ТИМИШ   Ясновельможному скажи, Чорното,
Що я на час прибуду із гістими
Моїми на бенкет...

ЧОРНОТА   Вельможносте!
(відходить).

ЯВА III.

ТИМИШ   (підходить до архітекта)

Так от, мій друже, вчора я тобі
Розповідав про всі мої пригоди
У цьому місті, взятому учора.

ДЕЛЬ АКВА   Твої пригоди, друже, для новель
Були б сюжетом вибагливим дуже...
Признати слід, що дона Беатріче
Не лиш вродлива, а й дотепна пані...

ТИМИШ   Я за порадою твоєю, друже,
Хотів покликатись лише на тебе,
Та, несподівано, його дружина
Рішила, що не треба небезпеці
У пацю лізти. Так я став на час
Дель Аквою, із Риму архітектом...

ДЕЛЬ АКВА   Я був здивований, бо не гадав,
Що Дольче в слуги полякам пошився...

- ТИМИШ Гадаю, ні. Людина це крихка.
 Нікому він не служить, лиш собі,
 Та ще й мамоні, може. А порада
 Була доречі монні Беатріче.
 Бо лях один — Бербецький — учень Дольче
 Мене катам напевно був би видав.
- ДЕЛЬ АКВА Усе гаразд, коли гаразд кінчиться.
 Тобі зостанеться назавжди, мабуть,
 Пригода ця у серці.
- ТИМИШ Так, мій друже...
 (замріяно)
- Були це незабутній хвилини!
 Бажав би їх продовжити, то що ж:
 Сурма на змат покликала до бою...
- ДЕЛЬ АКВА Здається ѿти, вельможний друже, впав
 Поранений стрілою Купідона.
- ТИМИШ Не знаю, що казать тобі. Ніколи
 Таких хвилин я не зазнав. Бо досі
 Я зінав лиш клекіт воєн і руїни,
 Аж раптом щось, немов зорі алмаз,
 Упало в сердце. Лагідніш почав
 Я думати. Немов з душі моєї
 Важкий, сталевий панцер впав. Тоді
 І я, призваний, спокій свій утратив...
- ДЕЛЬ АКВА Гай-гай, мій друже, це ж тобі кохання...
- ТИМИШ (спалахнувши)
- Hi, ні, дель Акво! Це, здається, примха
 І я забув про неї вже, дарма...
- ДЕЛЬ АКВА (глядить на нього ѿти, посміхаючись, хитає головою)
 А все ж я тішитись, химерний, можу,
 Що із душі моего друга қрицю
 Мой землячі довелося скинуть...
 Герой Пилявець, Корсуня і Бару
 Від римської упав руки, гай-гай...
- ТИМИШ Італіє чудесна! Нам би теж
 У батьківщині Музи оселити...
 Та ще не час. Говорить шорстко Марс...
- ДЕЛЬ АКВА Та приайде ѿти це. На все свій певний час.
 Затихнє Марс — тоді промовлять Музи.

- Твій Київ зацвіте ще на узгір'ях.
Дозвіллям буде Музам і мистцям
Поетам, вченим, малярам, музикам...
- ТИМІШ   І математикам і архітектам...
ДЕЛЬ АКВА   Ти віриш в це, Бернардо, друже мій?
- ТИМІШ   Якби не вірив, не подав руки б я
                          Твоєму батькові, Богданові.
- ТИМІШ   У добрий час! Тепер мій батько хоче,
                          Дарма, що бій гуркоче навкруги,
                          Містам усім величність привернути.
                          Церкви прославлять славу Божу в нас,
                          В подяку за тріумф і перемоги.
                          Заложимо колегії та школи,
                          Хай академія у Києві цвіте.
                          Ми замчища відновимо й твердині
                          Крем'янця, Бужина, Острога, Буші...
                          Струнчітимуть незламні бастіони,
                          Об них зламає зуба кожен той,
                          Хто ще посміє лати простягти
                          По нашу батьківщину. Що ж до тебе,
                          Мій батько вирішив іменувати
                          Тебе своїм гетьманським інженером.
                          Ти пляном відбудови покермуєш.
                          Твоє знання й мистецтво всім відоме.
- ДЕЛЬ АКВА   Зворушують мене слова ці вельми...
                          Ви майстри битв — ми майстри будівництва.
                          Однакого — великого ми хочем.
- ТИМІШ   То будеш з нами?
- ДЕЛЬ АКВА   Буду завжди тут!..
- ТИМІШ   Та ми тут забарілися... Вже час
                          На бенкет нам рушати... Постривай,
                          Чи знаєш ти, що я тут жду гостей...
                          Не здогадаєшся кого...
- ДЕЛЬ АКВА   Вгадати?
                          Невже чарівну монну Beatrіche?
                          І Карля Дольче, чи вгадав?
- ТИМІШ   Ато ж,
                          Я козака послав до них, додому,
                          Щоб на обід до нас прибули вмить...

ЯВА IV.

Входить Топіга.

- ТИМИШ Ну, що там скажеш гарного, юначе?
(обіймає його)
Ось подивись, дель Акво, джура цей
Підкоп зі мною готував під мури...
ДЕЛЬ АКВА Я бачу, очі сміливі у нього.
Есть полум'я якесь у них укрите...
ТОПІГА Вельможністі! Тебе там хтось бажає
Побачити. Прийшов до нас, до варти...
Якісекрети має він вважливі...
ДЕЛЬ АКВА (до Тимоша)
Уважний, друже, будь, бо може він
Лихі думки тайт...
ТИМИШ А хто такий він?
ТОПІГА Не має зброї, це якийсь химерний.
Патріцій, бакалавр, студент, мистець...
Бербецький з'ється він...
ТИМИШ Невже? Що чую?
Бербецький, кажеш?..
(сміється)
Справді, це химерно!
Зі мною говорити хоче?.. Клич,
Нетайно клич сюди!
(Топіга відходить)
Ти знаєш, друже,
Це той похмурий, мстивий учень Дольче,
Що видати мене катам збирався...
Невже не знає він до кого йде?
Стривай, Бернарде, — хочу я ще раз
Його провіріти — чого він буде вартий.
Заступиш ти мене на мить одну
В розмові з ним, домінічі дель Акво,
Ось мій пірнач... А одяг — це дурне...
Всі знають тут, що іноді козак
З німецька одягається — та серце
По-давньому лишається — козацьке!..
ДЕЛЬ АКВА Містифікації, як бачу, любиш,
Що ж я йому казати маю?

ТИМІШ

Слухай
Лиш те, що він казатиме... Ось він!
(підходить до вікна, обертається плечима, наче зачитаний
у рукопис, що на пульти).

ЯВА V.

(Топіга вводить Бербецького).

БЕРБЕЦЬКИЙ Гетьманичу, Ясновельможний Пане!

Ім'я моє Бербецький — ремісник,
У службі Музи будівництва. Трохи
Й малюю часом. Та проклята вбогість
Крил розгорнути не дала мені
В малярському мистецтві. Змалку я
Хотів учитись в тих, що з всіх найкращі.
Давно про небо італійське мріяв,
Та тут собі з Італії придбав я
Учителя... Хай буде проклят день,
Коли я в дім його ввійшов!..

ДЕЛЬ АКВА

До діла,
До діла, друже молодий, мій час
Обмежений до краю.

БЕРБЕЦЬКИЙ

Знаю я,
Що ти, Гетьманичу, тягар нелегкий
Несеш. Почесний це тягар. І я
Республіці козацький послужити
Хотів би скільки змога. Як у місті
Тираны люті всім ще володіли,
Я з вами був. Я з вами серцем був.
Тепер приходжу я остерегти,
Що батько ваш, а наш великий Гетьман,
Богдан хоробрий ворогів без ліку
У місті цьому має.

ДЕЛЬ АКВА

Всі великі
І ворогів і друзів мають досить...

БЕРБЕЦЬКИЙ Ті вороги зрадливі скрізь чатують,

Стилет, отрута, постріл — їхня зброя...

ДЕЛЬ АКВА Чи можеш ти імення їх назвати?

БЕРБЕЦЬКИЙ Того й приходжу. Я казав уже
Про вчителя моого, що на службі
У князя Вишневецького тут був,

Він зветься Карльо Дольче. І не мало
Тиранам наслужився він. Для них
Весь час фортеці будував і замки.
Великого Богдана з усієї
Душі ненавидить. А з ним дружина
Готує підступ лютий для Богдана.
О, знаю я, яка отрута в них
Розлита в серці...

ДЕЛЬ АКВА

Що ж робити нам?

Це доля всіх великих. Їх усе
Бояться і ненавидять запекло.

БЕРБЕЦЬКИЙ Гетьманичу, благаю, не нехтуй ти
Моїми свідченнями. Карльо Дольче
І монна Беатріче — це злочинці,
Що зраду вам з тиранами готують.
У домі Карля Дольче підземелля
Веде із льоху попід мур замковий.
Його там прокопав сам італієць
У спілді з земляком якимсь із Риму.
У підземеллі тому повно є
Салітри, льонту, пороху... лиш іскра —
І там готове скотись нещастя.
Ти уважай на Гетьмана безпеку,
Бо згине марно з вірними своїми...

ТИМИШ

(обертається)

Доволі, друже! Що ж, не пізнаєш ти
Того, хто потаємно з Карльою Дольче
Громадив порох в підземеллі?..

БЕРБЕЦЬКИЙ

(сахається)

Змора!

ДЕЛЬ АКВА Гетьманичу!

ТИМИШ Так от де стрілісь ми!

БЕРБЕЦЬКИЙ Ця зустріч варта ката!.. Чи не так?

ТИМИШ Яка зміїна вдача! Він прийшов,
Щоб очернить добродія своєго —
За службу, за науку, за ласкавість!

БЕРБЕЦЬКИЙ Хотів би ти, Гетьманичу Вельможний,
Щоб я тебе пощади попросив?

ТИМИШ Я знаю — не попросиш. Ти бо сам
Це знаєш, що нема тобі пощади.

Коли б до мене ти прийшов убити
Мене, встремити потайки стилета,
Я б дарував вину тобі. Тому
Що в ворога сміливість я щіню.
Та ти прийшов на те, щоб безборонних
Людей, найкращих і недавніх друзів,
Невинно й підло очернити... Годі!..

БЕРБЕЦЬКИЙ Своїм учинкам я суддя для себе...

ТИМИШ Я не перечу, маєш право ти
Чинити так, як це тобі говорить
Твоя душа пречорна і лукава...

БЕРБЕЦЬКИЙ Вбивай, проклятий, лиш мовчи, мовчи!
Я є такий, як є — тож тріумфуй,
А я могутній тим, що не скорю
Себе перед тобою. Перед Богом
Я стану так, як тут стою, прийму
Від нього я покару, може й ласку...

ДЕЛЬ АКВА Гетьманичу, він справді з глузду сходить!

ТИМИШ Це правда, він шалений зовсім. Варто
В темницю одвести... А суд нехай
Наклепника нікчемного осудить...

ДЕЛЬ АКВА Для зрадників, Гетьманичу, не май
Ти милосердя. Пільги не давай
Великодушності. У нас на місці
Його б убили...
(вартові хочуть зняти Бербецького. Він борсається)

БЕРБЕЦЬКИЙ Сам піду, харцизи!

ЯВА VI.

ТОПІГА Надходить Карльо Дольче, інженер
Із Беатріче, панею своєю.

ТИМИШ Ах це вони вже... Що ж проси, сюди
Нехай увійдуть, почекають трохи,
А ми до канцелярії зайдемо...

ДЕЛЬ АКВА Іду охоче...
(виходять у бічні двері до алькови).

ЯВА VII.

(Дольче і Беатріче, схвильовані, в свяtkовому вbrannі).

ВАРТОВИЙ

(до Бербецького)

Що ж, мосьпане мій,

Пора рушати нам. В хурдизі людям
Також живеться непогано. Вмій
Покутувати заслужену покару...

(Бербецький стойте немов зачарований, вартові силоміць
тягнуть його до дверей)

ТОПІГА

(до Дольче)

Його Вельможности, Гетьманіча,
Немає ще. Та вже про вас він знає
Ото ж, вам доведеться почекати...

(Дольче боязко й запобігливо вклоняється Топізі, оглядається, бачить Бербецького. Дивляться один на одного. Беатріче змірює Бербецького зневажливим поглядом. Варта відводить Бербецького, що йде, скопивши голову руками).

ДОЛЬЧЕ

Ти бачила, Беато, хто це був?

БЕАТРІЧЕ

Як видно, креатурі цій якслід
За всії її інтриги заплатили...

ДОЛЬЧЕ

Увесь цей час дрижу я, Беатріче...
Як довго жити ще мені дадуть?

БЕАТРІЧЕ

Облиш, тримайся гідно й певно, Карльо...

ДОЛЬЧЕ

Не можу, Беатріче, зрозумій!
Ми в таборі вовків, вони навколо
Чатують... кажуть — цей Тиміш, що нас
Сюди покликав — справжній харцизяка.
Він паси дертиме зі шкури нам,
Або четвертуватиме, уб'є...
Навіщо я в цей край прибув, Мадонно!

БЕАТРІЧЕ

Мій дружню, я прошу тебе, зумій же
Приборкати себе, терпіти мовчки.
Невже дозволиш, щоб тебе отут
Взяли на глум?

ДОЛЬЧЕ

Ти, Беатріче, знаєш,
Що я ніколи воїном не був,
І боязку мав вдачу із дитинства.
О, ні, не хочу я такої долі,
Яка тепер Бербецькому судилася!..

- БЕАТРІЧЕ** Він заслужив собі її! Він знат,
Що тут не друзів поміж козаками
Шукать йому...
- ДОЛЬЧЕ** А я ж йому у всім,
Нещасний, потурав! Дізналися, мабуть,
Ці звірі, як я їх чернив, ганив...
Ні, певно жде нас смерть. Отак позбавлюсь
Дозвілля, сонця, квітів і вина,
Щоденних праць, надій, великих плянів?
Так в чорну прірву Стиksа відійти?
Холоне серце, як про це згадаю...
- БЕАТРІЧЕ** Ах, перестань, мій Карльо, годі вже
Плести дурниці й лихо віщувати,
Страйвай, надходить хтось...
- ТОПІГА** **Вельможносте!**

ЯВА VIII.

(Входять Тиміш і дель Аква із сувоєм пергаменту. Дольче падає навколо і пробує потягнути Беатріче, але Беатріче тільки склияється в низькому поклоні).

- ТИМІШ** Мессіре Дольче, підведіться! Вам,
Шановна Беатріче, мій поклін...
- ДОЛЬЧЕ** Не смію, лицарю, о, ні, не смію...
- ТИМІШ** Мій любий друже, Дольче, підведись!
- БЕАТРІЧЕ** Вельможний Пане, Ти покликав нас?
- ДОЛЬЧЕ** (сахається) Це архітект домінічі дель Аква!
- ТИМІШ** Ні, друже, я не друг дель Аква твій...
Дель Аква справжній — ось перед тобою...
А я Хмельницький звусь, Богданів син...
- ДОЛЬЧЕ** Пропав... пропав... від палю не втечу я!
- БЕАТРІЧЕ** Ти несподіванку велику робиш нам,
Гетьманничу, не знали ми, що гостя
Такого в себе зустрічали вчора.
- ТИМІШ** Тобі казав я, Монно Беатріче,
Що не моя це таємниця. Що ж,
Радіеш ти, мене зустрівши знову?
- БЕАТРІЧЕ** Радію, що здоровий ти із бою
Вертаєшся, а я була гадала,
Що ти, мессіре, враз забудеш нас.

- ТИМИШ**   Тебе забути, монно **Беатріче?**..
ДЕЛЬ АКВА   В Гетьманіча про вас лише розмова...
ДОЛЬЧЕ   Ти пам'ятаєш все... Мої слова,
                      Думки необережні, надто ширі...
                      Карай за все, лише мерцій, мерцій...

ТИМИШ   За що ж тебе карати маю я?
                      Чи за твою гостинність, чи за дружбу?..
                      За все, що в домі твоєму зазнав я.

ДОЛЬЧЕ   Я допиту усю солодкість знаю!..
                      Мерцій на дibi, клич же, клич катів!
                      (Він кволо сідає в крісло, утративши напів притомність.
                      Ним піклуються Топіга й Дель Аква. Тиміш відходить в Бе-
                      атріче до вікна).

БЕАТРІЧЕ   Ти не зважай на нього, бачиш добре:
                      Він легко тратить владу над собою.

ТИМИШ   А я щасливий, що тебе тепер
                      Моя ласкава монно **Беатріче**,
                      Зустрів я знову. В милім вашім домі
                      Багато скалок серця залишив я...

БЕАТРІЧЕ   Мій добрій друже, серце хай мовчить,
                      Не час тобі на мрії. Залиши
                      Мені на самоті втішати серце...
                      Для мене казка це була предивна...

ТИМИШ   Проте така коротка...

БЕАТРІЧЕ   Все чудесне
                      Коротке завжди. Був вогонь колись,
                      А нині попіл. Ні, не подолати
                      Нам вироків суворих долі. Нині
                      Стоїш ти в заграві великих діл,
                      Гетьманіч ти, а я — звичайна жінка.
                      Невже казки леліяти мені?

ДОЛЬЧЕ   Кінчайте швидше! Годі катувати!

ТИМИШ   Мессіре Дольче, я тебе сюди
                      Покликав, щоб... подай мені, дель Акво!

ДЕЛЬ АКВА   Служу тобі, Вельможний Пане мій
                      (подає пергамент)

ТИМИШ   Твоє ім'я, ось тут поглянь, в декреті
                      Записане з гетьманською печаттю:
                      Всієї України володар
                      Богдан-Зиновій в нім тебе призначив

Гетьманським архітектом, а дель Акву
Фортіфіатором та будівничим,
Керманичем усіх робіт державних
Гетьманський скарб стоятиме тобі
До послуг...

ДОЛЬЧЕ

(до Беатріче)

Чи не сон мені це сниться?
Не вірю вухам власним...

БЕАТРІЧЕ

Прочитай.

(Дольче читає, не вірячи своїм очам, дивиться по черзі на
всіх).

ЯВА IX.

(Ті самі і Чорнота).

ЧОРНОТА

Застелено столи; вино налите
У чари. Вже зібралося козацтво,
Старшина й гости чужоземні ждуть.
На віват битимуть тепер з гармат.
Ясновельможний Гетьман наш з покоїв
Своїх виходить. З ним Богун і всі,
Хто славу з ним ділив на полі бою.
Гетьманичу, усі тебе чекають
Щоб ти праворуч батька із гістьми
Своїми сів, зайняв почесне місце...

ТИМИШ

Ідем уже, Чорното. Любі друзі!
Шляхетна мояно Беатріче, й ви
Гетьманські інженери-архітекти,
Я всіх прошу до столу, на бенкет!..

(Подає руку Беатріче. Двері відкриваються, крізь них
видно амфіліаду бліскучих, залитих світлом кімнат. Грає
музика. Слуги йдуть зі стравами. Палахкотять свічки).

ЗАВІСА

Липень-серпень 1942.

